

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ: ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ.

ΣΚΛΑΒΟΥΝΟΥ ΕΙΡΗΝΗ ΑΓΑΠΗ Ι2018112
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΙΟΝΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΥΡΙΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΒΑΚΗ ΦΩΤΕΙΝΗ
08-10-2023

Σημείωμα συγγραφέα

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάζονται στο εσωτερικό του κράτους, του έθνους της κοινότητας, της ομάδας. Ο αγώνας για τη διατήρηση και την τήρησή τους ανήκει στους «αντιφρονούντες, στα θύματα», σε αυτούς που δεν αναγνωρίζεται η ταυτότητά τους, στις αντιστασιακές ομάδες, στους καταπιεσμένους και στους καταδυναστευμένους. Μόνο οι τοπικοί παράγοντες και οι ντόπιοι άνθρωποι, μπορούν να βελτιώσουν την κατάσταση και να διασφαλίσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αν τα θύματα καταπίεσης αναγνωριστούν από τη διεθνή κοινότητα ως «δρώντα υποκείμενα», τότε μόνο θα «αυξηθεί» η αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέσω των σύγχρονων, λοιπόν, αγώνων για ανθρωπινή αξιοπρέπεια και πολιτική χειραφέτηση, θα επέλθει η πραγματική έκφραση των ιδεών και της αξίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όχι μέσω των «κραυγών των καταπιεσμένων» ή των θυμάτων εκμετάλλευσης, μιας που τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αποτελούν «προϊόν νομοθεσίας, αλλά το αντίθετό της». Ο Marx έδωσε την ελπίδα για ένα μέλλον στο οποίο οι άνθρωποι δε θα είναι «ταπεινωμένοι, υποδουλωμένοι, εγκαταλειμμένοι ή καταφρονημένοι». Το μέλλον αυτό, επομένως, δεν ανήκει ούτε στις κυβερνήσεις, ούτε στους διεθνείς οργανισμούς, ούτε στους διπλωμάτες, ούτε καν στον αφηρημένο άνθρωπο των διακηρύξεων και των συμβάσεων, ανήκει και έρχεται από εκείνους των οποίων η ζωή διέπεται από καταπίεση, εκμετάλλευση και από εκείνους των οποίων η φωνή δεν μπορεί να ακουστεί και τα αιτήματά τους δε γίνονται δεκτά. Μόνο εκείνοι μαζί με ένα κράτος δικαίου το οποίο προστατεύει τα δικαιώματά τους, θα μπορέσουν να διασφαλίσουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	7
ΑΙΤΙΑ	7
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΟΥ ΘΕΜΕΛΙΩΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	9
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ	13
ΑΠΟΦΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	14
JUS-ΔΙΚΑΙΟΝ	15
Ο ΟΡΘΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	16
ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΜΗΚΗ ΚΑΙ ΠΛΑΤΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	18
ΕΥΡΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ	18
ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗ	20
ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ	23
ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ	24
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ	25
ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	28
ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	29
ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	31
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ, ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ	33
ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	36
ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΝΟΔΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	38
ΠΑΡΑΔΟΞΟ: ΔΙΚΑΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	38
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΟΛΙΓΑΡΧΙΑ	40
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	42
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ-ΠΟΛΙΤΗ	44
Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑ ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΞΕΚΙΝΑ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ	45
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	47
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	48

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θεμελίωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα στην ανθρώπινη ιστορία. Θεωρούνται διεθνή και διαφυλάττουν την ισότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ουσιαστικά αποτελούν ηθικές αρχές που ορίζουν έναν τρόπο ανθρώπινης συμπεριφοράς και προστατεύονται από το διεθνές δίκαιο. Το άτομο δικαιούται να έχει ανθρώπινα δικαιώματα από τη στιγμή της γέννησής του, απλά και μόνο επειδή θεωρείται ανθρώπινο ον. Η πρώτη θεμελίωση των βασικών δικαιωμάτων του ανθρώπου έγινε με τη Γαλλική Επανάσταση το 1789, η οποία μαζί με τα αίτια και τα ανθρώπινα δικαιώματα θα αναλυθούν αρχικά και θα γίνει, έπειτα, μια αναφορά στην έννοια του δικαίου και του ορθού λόγου, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη κατανόηση των υπολοίπων. Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο καθεστώς των δικαιωμάτων των ασιατικών και αφρικανικών χωρών καθώς και μια εκτενής ανάλυση για τα καθεστώτα όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα σε Γαλλία και Αμερική. Στη συνέχεια, θα διατυπωθεί ο ορισμός του νεοφιλελευθερισμού, ο οποίος συνδέεται στενά με την οικονομία του κράτους και μετατρέπει τη ζωή του ανθρώπου από κοινωνική σε εμπορο-οικονομική στα πλαίσια της αγοράς. Στο κεφάλαιο που έπεται θα γίνει λόγος για τα δικαιώματα που υπάρχουν σε ένα νεοφιλελεύθερο κράτος και με ποιό τρόπο αυτά διατηρούνται εντός της αγοράς και της οικονομίας. Αμέσως μετά περνάμε στα επαναστατικά κείμενα και τις διακηρύξεις καθώς και στην «παρακμή» των φυσικών δικαιωμάτων. Ακολουθεί το ισχύον καθεστώς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το πώς υλοποιείται ένα νεοφιλελεύθερο καθεστώς. Ακόμα, πραγματοποιείται σύγκριση του πολιτικού ρεύματος της ολιγαρχίας με αυτό της δημοκρατίας και στα τελευταία κεφάλαια αναλύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα από τις αρχές και τις αξίες της δημοκρατίας, όπως και η άποψη της Hannah Arendt στη φράση «το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα» αλλά και η ελευθερία των προσωπικών μας δικαιωμάτων και του άλλου.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένας σύνθετος όρος. Αναφέρονται στο ανθρώπινο, την ανθρώπινη ιδιότητα ή την ανθρώπινη φύση και είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένα με το κίνημα του ουμανισμού και τη νομική μορφή του. Η αναφορά, πάντως, στα

δικαιώματα υποδηλώνει τη σχέση τους με τον κλάδο του δικαίου, με τις αρχαϊκές παραδόσεις και τις ιδιόρρυθμες διαδικασίες του. Τα δικαιώματα του ανθρώπου εισήλθαν στη διεθνή σκηνή κατά την πρώιμη νεωτερικότητα, όταν οι δύο παραδόσεις συναντήθηκαν για μία σύντομη συμβολική στιγμή που εκφράστηκε στα κείμενα των Hobbes, Locke και Rousseau στη Γαλλική Διακήρυξη των ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη και στην Αμερική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας και τη Χάρτα των Δικαιωμάτων. Φιλοσοφία, δίκαιο και επιστήμη σύντομα χωρίστηκαν και κινήθηκαν προς διαφορετικές κατευθύνσεις, για να συνδυαστούν ξανά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στη νέα διατύπωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αλλά τα δικαιώματα των πραγματικών ανθρώπων παραμένουν παροχές του νομικού συστήματος και η σύσταση της συγκεκριμένης φύσης τους είναι δημιουργία του. «Οι άνθρωποι πρέπει να έρθουν αντιμέτωποι με το νόμο προκειμένου να αποκτήσουν δικαιώματα, καθήκοντα, εξουσίες και αρμοδιότητες που αποδίδουν στο υποκείμενο νομική προσωπικότητα»¹. Με αυτή την έννοια, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ταυτόχρονα δημιουργήματα και δημιουργοί της νεωτερικότητας, η πιο σημαντική πολιτική και νομική επινόηση της νεωτερικής πολιτικής φιλοσοφίας και νομικής θεωρίας. Ο νεωτερικός χαρακτήρας σηματοδοτεί μια αποφασιστική στροφή της πολιτικής σκέψης από το καθήκον προς το δικαίωμα, ανατρέποντας την παραδοσιακή ιεράρχηση ατόμου και κοινωνίας. Η πορεία από το κλασικό φυσικό δίκαιο στα σύγχρονα ανθρώπινα δικαιώματα σημαδεύεται, επομένως, από δύο εξελίξεις, ανεξάρτητες από αναλυτική σκοπιά, αλληλένδετες από ιστορική. Η πρώτη μετέφερε το πρότυπο του δικαιώματος από τη φύση στην ιστορία, και τελικά, στην ανθρωπότητα και τον πολιτισμό. Αυτή η διαδικασία μπορεί να ονομαστεί «θετικοποίηση της φύσης». Η ατελής εκνομίκευση της πολιτικής, η οποία καθιστά το θετικό δίκαιο πεδίο τόσο της εξουσίας όσο και της κριτικής αντιμετώπισής της. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, όμως, είναι επίσης, το όπλο της αντίστασης στην κρατική παντοδυναμία κι ένα σπουδαίο αντίδοτο στη σύμφυτη ικανότητα της κυρίαρχης εξουσίας να καταργεί την αυτονομία του ατόμου στο όνομα του οποίου εγκαθιδρύθηκε. Τέλος είναι εσωτερικά διχασμένα, χρησιμοποιούνται ως άμυνα του ατόμου στην κρατική εξουσία δομημένη κατ' εικόνα ενός ατόμου με απόλυτα δικαιώματα. «Τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν μόνο παράδοξα να προσφέρουν».

¹ (Δουζίνας σ.37)

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΑΙΤΙΑ

Η Γαλλική επανάσταση ξέσπασε το καλοκαίρι του 1789 στη Γαλλία. Τα συνθήματα της εξέγερσης ήταν βαθιά επηρεασμένα, αρχικά από την αμερικανική επανάσταση στις βόρειες κτήσεις της Βρετανίας στην Αμερική, αλλά και από το κίνημα του Διαφωτισμού που είχε αρχίσει στις αρχές του 18ου αιώνα. Οι διαφωτιστές όπως οι Montesquieu, Rousseau και Voltaire μέσω των έργων τους «ταρακούνησαν» την ανερχόμενη αστική τάξη που μέχρι εκείνη την εποχή ήταν αποκλεισμένη από το σύστημα της απολυταρχίας. Με το σύνθημα «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα» κατάφεραν να μετατρέψουν την εξουσία από απολυταρχία σε συνταγματική μοναρχία. Έτσι το κίνημα από μία απλή εξέγερση της ανερχόμενης αστικής τάξης έφτασε να θεμελιώνει τα πρώτα ουσιαστικά δικαιώματα για το άτομο και να έχει αντίκτυπο όχι μόνο στη γαλλική κοινωνία αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Η κοινωνία της Γαλλίας εκείνης της εποχής είχε πρόσφορο έδαφος για μία εξέγερση. Τα αίτια ήταν βαθιά ριζωμένα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Πρώτα πρώτα υπήρξε μεγάλη αύξηση του πληθυσμού και αυτό είχε ως συνέπεια τον πληθωρισμό της οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο ο λαός δεν μπορούσε να αγοράσει τα βασικά είδη πρώτης ανάγκης, ώστε να επιβιώσει. Ταυτόχρονα η αύξηση των βιομηχανιών άλλαξε τελείως τις βασικές δομές της κοινωνίας, καθώς υπήρξε αύξηση της αστικής τάξης χωρίς αυτό το στρώμα να έχει ισχυρή πολιτική παρουσία. Σε αυτό το σημείο προστίθεται η ισχυρή συμμετοχή της αριστοκρατίας στην πολιτική σκηνή της Γαλλίας και η διογκωμένη αύξηση των κληρικών αλλά και της εκκλησιαστικής περιουσίας που ερχόταν σε αντίθεση με την πενία των χωρικών που αποτελούσαν και τη μεγαλύτερη κοινωνική τάξη. Η κεντρική εξουσία προσπαθούσε να αυξήσει τα έσοδα του κράτους μέσω της φορολογίας, κάτι που οι ανώτερες τάξεις προσπαθούσαν να αποφύγουν. Αυτό οδήγησε την παράταξη της αστικής τάξης αλλά και των χωρικών ενάντια στην αριστοκρατία.

Η βοήθεια της Γαλλίας στην αμερικανική επανάσταση είχε δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία της. Η χρηματοδότηση των επαναστατών αλλά και οι οικονομικές δαπάνες στον πόλεμο των αποικιών με τη Βρετανία οδήγησαν τη χώρα σε ένα διευρυμένο δημοσιονομικό έλλειμμα. Ο δανεισμός που ακολούθησε διόγκωσε το

χρέος και η πίστη προς την κεντρική εξουσία άρχισε να χάνεται, εξαιτίας της αδυναμίας της να ανταποκριθεί στο πρόβλημα. Το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα, λόγω κλιματικών αλλαγών, χάθηκαν αρκετές σοδειές σιτηρών, με απότοκο τη μείωση της εγχώριας κατανάλωσης δημητριακών. «Ο συνδυασμός της οικονομικής κρίσης αλλά και των σιτοδειών, ευνόησε την αύξηση των τιμών και την επιβάρυνση του βιοτικού επιπέδου των κατώτερων κοινωνικών τάξεων»². Η αύξηση αυτή με τη σειρά της είχε ως συνέπεια, την αγορά μόνο των βασικών ειδών από το λαό. «Αυτό είχε ως συνέπεια τη μη αγορά βιομηχανικών προϊόντων, που με τη σειρά της οδήγησε στην απόλυση των εργατών, το κλείσιμο των εργοστασίων και συνεπώς στην αύξηση την ανεργίας»³.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΟΥ ΘΕΜΕΛΙΩΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

«Από τις πρώτες πράξεις της Εθνικής συνέλευσης ήταν η διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη». Αποτελούσε μία ανάλογη διακήρυξη της αμερικανικής επανάστασης του 1776, αλλά δεν απευθυνόταν μόνο στο γαλλικό λαό, αλλά σε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Το κυρίαρχο δικαίωμα ήταν η ελευθερία του πράττειν ό,τι δεν ενοχλεί τους άλλους. Η διακήρυξη αυτή αφορούσε την προσωπική ελευθερία με περιορισμούς. Ορίζεται η ελευθερία της γνώμης και του τύπου. Δε συντάχθηκε όμως η ελευθερία στη λατρεία, την εκπαίδευση, του οικιακού ασύλου, του ελεύθερου εμπορίου ή του συνέρχεσθαι και του συνετairίζεσθαι. Αμέσως επόμενο βασικό δικαίωμα ήταν αυτό της ισότητας. Ισότητα όμως ως προς την ίση γέννηση των ανθρώπων, των νόμων του κράτους και την εργασία. «Μεταξύ των παραπάνω νοούνταν και η κατοχή περιουσίας που θεωρούνταν απαραίτητη»⁴. Βασικό στοιχείο αποτελεί η κυριαρχία, η οποία ορίζεται ως πηγή του έθνους. Οι τάξεις παύουν να υπάρχουν ως αναγνωρίζουσες από το κράτος και ο μονάρχης αποτελεί αντιπρόσωπο του έθνους και όχι πηγή εθνικής κυριαρχίας. Για να λειτουργήσει σωστά η κυριαρχία, οι δημόσιες τάξεις εξουσίας θα έπρεπε να διαχωριστούν σε εκτελεστικές, νομοθετικές και δικαστικές.

² (Κολιόπουλος σ.16)

³ (Κολιόπουλος σ.17)

⁴ (Κολιόπουλος σ.20)

Τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και η προστασία τους, υποστηρίζεται, από το 1970 και μετά αποτελούν μια ουτοπία σε παγκόσμιο επίπεδο. Παρουσιάζουν, βέβαια, ένα ανθρωποκεντρικό μοντέλο της διεθνούς κοινωνίας συγκρουόμενα με την κρατική κυριαρχία. Στο σημείο αυτό γεννάται η απορία για το ποιο έρχεται πρώτο: τα ανθρώπινα δικαιώματα ή αυτά των κυρίαρχων κρατών;

Ιστορικά, η έννοια του δικαιώματος του ατόμου είναι μεταγενέστερη από την έννοια του καθήκοντος του υπηκόου προς την κοινωνία και το κράτος στο οποίο διαβιεί. Αδιαμφισβήτητα πριν τη νεωτερική εποχή και μέχρι το 19ο αιώνα στις χώρες της Δύσης. Δεν ήταν γενικά αποδεκτό ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και μετέχουν μιας κοινής για όλους ανθρωπότητας. Υπήρχαν ορισμένες μεμονωμένες φωνές που πίστευαν στην ισότητα (Στωικοί φιλόσοφοι αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης, Ιησούς Χριστός, ο Βούδας (563-483) Siddhārtha Gautama)⁵. Στις μέρες μας τα ανθρώπινα δικαιώματα, ξεκινούν από το φυσικό δίκαιο και τον ανθρωπισμό της Αναγέννησης, είναι τα δικαιώματα που έχουν όλοι ανεξαιρέτως, από αυτό καθεαυτό το γεγονός ότι είναι άνθρωποι κι ανήκουν στην κοινότητα που λέγεται ανθρωπότητα. Εξαιρέσεις φαίνεται να υπάρχουν σε χώρες τη Ασίας, της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής. Επίσης τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν διαφορετικές εκδοχές. Ακόμα και στις χώρες που τα δικαιώματα είναι κατοχυρωμένα, κάποιες ομάδες έχουν περιορισμούς, όπως τα παιδιά, τα άτομα με βαριές ψυχιατρικές παθήσεις και οι έγκλειστοι σε φυλακές.

Η ιδέα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων-φυσικών έχει την προέλευσή της από τον John Locke, ο οποίος στήριζε την άποψη ότι ορισμένα δικαιώματα προϋπάρχουν στη φυσική κατάσταση πριν οι άνθρωποι εισέλθουν στην κοινωνία. «Οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι ελεύθεροι κι ανεξάρτητοι», «έχουν φυσικά δικαιώματα στη ζωή, στην ελευθερία και την ιδιοκτησία». Κατά τη Γαλλική Επανάσταση ο Thomas Paine εγκαινιάζει τον όρο «δικαιώματα ανθρώπου», εννοώντας του ανδρός, αλλά με την έννοια του ανθρώπου, πολιτικά, όμως, του ανδρός. Την ισότητα ανδρών και γυναικών, όπως και την ισότητα μεταξύ όλων των εθνών του κόσμου, την πρόοδο και την ελευθερία για όλους τους ανθρώπους της γης, τόνισε ο Nicolas de Condorcet και καταδίκασε την αποικιοκρατική πολιτική των ευρωπαϊκών δυνάμεων σε Αφρική, Ασία και Αμερική⁶. Στις ΗΠΑ του 18ου αιώνα, ακολούθησαν διακηρύξεις, όπως αυτή της Ανεξαρτησίας το 1776 με κύριο εμπνευστή τον Thomas Jefferson (τον μετέπειτα τρίτο πρόεδρο των ΗΠΑ). Μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα η έννοια των

⁵ (Ηρακλείδης σ.212)

⁶ (Ηρακλείδης σ.214)

«φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου» δεν είχε γίνει ευρέως αποδεκτή, καθώς οι αντιρρήσεις υπήρχαν σε πολύ μεγάλο βαθμό, όχι μόνο από συντηρητικούς και ρατσιστές, αλλά και από φιλελεύθερους όπως ο Jeremy Bentham και σοσιαλιστές όπως ο Karl Marx.

Σχετικά με την κοινή αποδοχή της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσων αφορά την πολιτική, νομική και ηθική θεώρηση, συνέβη πολύ μεταγενέστερα της περιόδου από το 1945 και μετά. Οι ακρότητες του Ναζισμού με απότοκο το Ολοκαύτωμα, το οποίο πραγματοποιήθηκε λόγω της πεποίθησης ότι κάποιοι άνθρωποι αλλά και ολόκληρες εθνότητες είναι κατώτεροι, (για τους Ναζί συγκεκριμένα είναι οι Εβραίοι, οι Ρομά, οι Σλάβοι και οι Μαύροι), οδήγησε στα μεγαλύτερα εγκλήματα ανθρωπότητας στην ιστορία. Έτσι πυροδοτήθηκε το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Κατα το 19ο αιώνα αναπτύχθηκε ένα πρώιμο ανθρωπιστικό δίκαιο, το δίκαιο του πολέμου, το οποίο προστάτευε τους άοπλους και τους αιχμάλωτους. Μετά το Συνέδριο της Βιέννης το 1815, τέθηκε το ζήτημα της διεθνούς εμπλοκής ακόμα και ανθρωπιστικής παρέμβασης σε «απολίτιστους» πολέμους. Μέχρι το 1945 το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα προέβλεπε: την κατάργηση του δουλεμπορίου στη σύμβαση των Βρυξελλών (1890), η σύμβαση για την κατάργηση της δουλείας (1926), η αναγνώριση των δικαιωμάτων των εργαζομένων (Διεθνής Οργανισμός Εργασίας στο Μεσοπόλεμο) και το καθεστώς μειονοτικών δικαιωμάτων και προστασίας που ίσχυε για 15 κράτη της Κοινωνίας των Εθνών που υιοθετήθηκε στη Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων 1919-20 και στη Διάσκεψη της Λωζάνης 1923. Στο Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών, δεν υπήρχε όρος για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την προστασία τους. Επίσης, όταν προτάθηκε διάταξη για τις μη διακρίσεις με βάση τη φυλή (δηλαδή περιορισμός του ρατσισμού) από Ιάπωνα αντιπρόσωπο, τα δυτικά μέλη της ΚτΕ, που αποτελούσαν και την πλειοψηφία, αρνήθηκαν.

Τα γεγονότα αυτά ακολούθησε το 1945 η κατοχύρωση της διεθνής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αναφέρθηκε μεταπολεμικά στα ανθρώπινα δικαιώματα ως ένας από τους κύριους σκοπούς, δηλαδή στο «σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών χωρίς διάκριση με βάση τη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα ή τη θρησκεία». Έπειτα, έλαβε χώρα η Δίκη της Νυρεμβέργης, τιμωρώντας τους Γερμανούς κύριους ενόχους των εγκλημάτων της ανθρωπότητας (γενοκτονίες). Το Δεκέμβριο του 1948 υπογράφηκε στις 9 Δεκεμβρίου η Σύμβαση του ΟΗΕ κατα της Γενοκτονίας και στις 10 Δεκεμβρίου

η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που από τα τέλη του 19ου μέχρι τα τέλη του 20ου αιώνα συνέβαλαν στη διαμόρφωσή του, η Eleanor Roosevelt, ο Charles Malik, ο René Cassin και ο John Peters Humphrey. Η πεμπτοσύα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι «το δικαίωμα στη ζωή και στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου»⁷. Η λύση έναντι των καταπιεστικών κρατών έρχεται με την παγκοσμιοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία στοχεύει στην ενδυνάμωση των αδύναμων ανθρώπων. Το 1975, με την Έβδομη Αρχή της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και τις «ανθρώπινες επαφές» στο γνωστό ως Τρίτο Κάνιστρο της Τελικής Πράξης της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ), ο σεβασμός και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατέστη πλέον και βασική παράμετρος της ειρήνης και των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, για την ακρίβεια, τότε, στα Δυτικά και Ανατολικά (ανατολικοευρωπαϊκά κράτη).

Γίνεται διάκριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα «αρνητικά δικαιώματα» και στα «θετικά δικαιώματα». Τα «αρνητικά δικαιώματα» είναι τα ατομικά δικαιώματα και τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία για να μπορέσουν να εφαρμόζονται, να προστατεύονται και να απολαμβάνονται απαιτούν μη κρατικούς παρεμβατισμούς. Τα «θετικά δικαιώματα» είναι τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά, τα οποία για να προστατευθούν και να εφαρμοστούν κρίνουν κρατικής παρέμβασης. Με τη σειρά τους, λοιπόν, τα ανθρώπινα δικαιώματα διακρίνονται επίσης σε τρεις γενιές: η πρώτη γενιά είναι τα ατομικά δικαιώματα, δηλαδή θεμελιώδεις ελευθερίες (ζωή, ελευθερία, ισότητα, ελευθερία σκέψης, εγκατάλειψη και επιστροφή σε χώρα, θρησκευτική ή μη συνείδηση, ελευθερία γνώμης και σκέψης, συνέρχεσθαι-συνεταιρίζεσθαι) και πολιτικά δικαιώματα (εκλέγειν εκλέγεσθαι, ελεύθερες εκλογές και συμμετοχή στα κοινά, ίση αποδοχή σε δημόσιες υπηρεσίες). Η δεύτερη γενιά, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (κατοικία, ιατρική περίθαλψη, ευημερία, ρουχισμός, επιλογή εργασίας, ίση αμοιβή, ομαδική συνδικαλιστική δράση, παιδεία, συμμετοχή, ειδική μέριμνα, ελεύθερος χρόνος και άδεια διακοπών). Η τρίτη γενιά, τα δικαιώματα αλληλεγγύης (καθαρό νερό, ανάπτυξη ατομική και συλλογική, καθαρό περιβάλλον και αέρας, ειρήνη, φυσικές πηγές της χώρας, πολιτιστική κληρονομιά), κατα τον Αλέξη Ηρακλείδη στο βιβλίο του «Διεθνείς Σχέσεις θεωρητικές προσεγγίσεις στα σύγχρονα διεθνή προβλήματα». Φυσικά, για την τήρηση των ανθρωπίνων

⁷ (Ηρακλείδης σ.218)

δικαιωμάτων υπάρχουν συμβάσεις-σύμφωνα του ΟΗΕ κι άλλοι οργανισμοί και επιτροπές.

Τα ανθρωπίνια δικαιώματα άρχισαν να αποτελούν μέρος της εξωτερικής πολιτικής από την εποχή της ύφεσης στον Ψυχρό Πόλεμο. Όπως έχει λεχθεί αποτελούν «τμήμα της καθημερινής γλώσσας της διπλωματίας»⁸. Η εξωτερική πολιτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά την ενίσχυση της διεθνούς προστασίας και προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με κανονιστικά κείμενα, διεθνείς θεσμούς και μηχανισμούς και την κριτική και διπλωματική ή άλλη πίεση στις χώρες που παραβιάζουν συστηματικά τα ανθρωπίνια δικαιώματα. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά κυρίως τα δυτικά κράτη, τα οποία και ασκούν εξωτερική πολιτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για τα μη δυτικά κράτη μοιάζει σα μια ιμπεριαλιστική πολιτική. Με την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής για την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε άλλα κράτη, σε σημείο η πολιτική τους να μην είναι υποκριτική, γεγονός που συμβαίνει συχνά, να βοηθήσουν στη σωτηρία των ανθρώπων από την τυραννία και τη βαναυσότητα. Παρόλα αυτά, «με τη διεθνή προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προάγεται ταυτόχρονα η ειρήνη και η ασφάλεια»⁹.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Λαμβάνοντας υπόψη την αξία της ανθρώπινης σκέψης ότι εξαρτάται από την ιστορική συγκυρία και τα πάντα προέρχονται από την ιστορική εξέλιξη, τότε τα ανθρωπίνια δικαιώματα δεν μπορούν να αποφύγουν την παροδικότητα. Μόνο τα δικαιώματα που έχουν υιοθετηθεί από το δίκαιο έχουν εισαχθεί στη νομιμοπολιτική πραγματικότητα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν (όσο ισχύουν) για την υπεράσπιση των ατόμων. «Σε καμία περίπτωση το ιστορικό δεν πρέπει να κρίνεται με γνώμονα τα δικαιώματα και το δίκαιο, αντίθετα η ίδια η ιστορία καθίσταται «δικαστήριο του κόσμου» και το ίδιο το δικαίωμα πρέπει να εξετάζεται με την ένθεσή του στην ιστορικότητα». Όταν η φύση δεν είναι πλέον ο γνώμονας του δικαιώματος, όλες οι ατομικές επιθυμίες μπορούν να μεταβληθούν σε δικαιώματα. Τα δικαιώματα είναι η νομική αναγνώριση της ατομικής βούλησης. Ο λόγος του ενδιαφέροντος του

⁸ (Ηρακλείδης σ.222)

⁹ (Ηρακλείδης σ.226)

σημερινού ανθρώπου για την ιστορία, είναι η κατανόησή της και ο μετέπειτα έλεγχος της εποχής, επειδή υπάρχει η πεποίθηση ότι η ιστορία μπορεί να οδηγήσει την ανθρωπότητα στην αυτοσυνειδησία μέσω του αναστοχασμού. Ο Κώστας Δουζίνας αναφέρει πως η ιστορία είναι ένα μη επαρκές αντίδοτο σ' εκείνες τις φιλοσοφίες της καχυποψίας, οι οποίες διακήρυξαν το πεπερασμένο και αδιαφανή χαρακτήρα του ανθρώπου. Μια θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δεν αμφιβάλλει για τις κυβερνήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς, τους δικαστές και τα άλλα κέντρα δημόσιας και ιδιωτικής εξουσίας, μαζί με τις αδιαμόρφωτες αξίες μιας κοινωνίας, ματαιώνει το λόγο ύπαρξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που ήταν ακριβώς η υπεράσπιση των ανθρώπων από τους θεσμούς και τις εξουσίες. Ο μετανεωτερικός κυνισμός εκφράζεται μέσω του χάσματος ανάμεσα στην ιδεολογία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καταστροφική εφαρμογή τους. Η σύνδεση μεταξύ κλασικής παράδοσης του φυσικού δικαίου και νεωτερικής παράδοσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, η οποία αναγόρευσε τα δικαιώματα «φυσικά, αναπαλλοτρίωτα και ιερά». Η Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, έπειτα, κατα την οποία «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι και προικίζονται από το Δημιουργό τους με αναπαλλοτρίωτα Δικαιώματα», δήλωση που αποτελεί αυτολεξεί το πρώτο άρθρο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948. Σε αυτές τα δικαιώματα παρουσιάζονται ως άμεση συνέχεια της κλασικής νομικής παράδοσης.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ο John Finnis υποστηρίζει ότι τα δικαιώματα «είναι παράγωγα αρχών ριζωμένων στην παράδοση του φυσικού δικαίου». Ο Alan Gewirth πιστεύει ότι όλα τα ανθρώπινα όντα, δυνάμει της ανθρώπινης ιδιότητας τους, αναγνωρίζουν στον εαυτό τους και στους άλλους το δικαίωμα στην ελευθερία και την ευημερία και υποστηρίζει ότι «τα δικαιώματα υπάρχουν ακόμα κι αν δεν τυγχάνουν σαφής ή ρητής αναγνώρισης ή διασαφήνισης». Ο Jack Donnelly υποστηρίζει, ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν οικουμενικό χαρακτήρα που τα καθιστά εφαρμόσιμα σε όλες τις κοινωνίες». Για το Michael Perry «η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ανεξάλειπτα θρησκευτική και αδιάρρηκτα δεμένη με την καθολική και σχολαστική εκδοχή του φυσικού δικαίου». Οι Leo Strauss, Michel Villey, Alasdair MacIntyre

αρνούνται το συσχετισμό. Για αυτούς τα φυσικά δικαιώματα «είναι δημιούργημα των νεότερων χρόνων και οι απαρχές τους τοποθετούνται διαδοχικά στις αρχές του Μεσαίωνα, στον 14ο αιώνα ή στον 17ο αιώνα». Για τον MacIntyre, «τα φυσικά ή ανθρώπινα δικαιώματα είναι αποκύημα της φαντασίας, επινοήσεις του ατομικισμού και των νεότερων χρόνων και πρέπει να απορριφθούν». Οι Kenneth Minogue, Maurice Cranston και John Finnis, από την άλλη, βλέπουν αυτή τη ριζική αλλαγή ως ένα αναγκαίο στάδιο στην εξέλιξη της ανθρώπινης χειραφέτησης. Για τους φανατικούς των δικαιωμάτων, η ιστορία τελειώνει με την παγκόσμια αποδοχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία μεταβάλλει την πολιτική σύγκρουση σε δικαστική αντιδικία¹⁰. Το φυσικό δίκαιο αντιπροσωπεύει μία σταθερά στην ιστορία των ιδεών, συγκεκριμένα τον αγώνα για ανθρώπινη αξιοπρέπεια σε καθεστώς ελευθερίας ενάντια στις αντινομίες, τους εξευτελισμούς και τις ταπεινώσεις που υπέφεραν οι άνθρωποι από κατεστημένες εξουσίες, θεσμούς και δίκαια. Η συνοπτική ιστορία μας δε θεωρεί δεδομένη ούτε την ανωτερότητα του παρελθόντος ούτε την αναπόφευκτη προοδευτικότητα του παρόντος, αλλά μόνο την υπόσχεση του μέλλοντος.

JUS-ΔΙΚΑΙΟΝ

Το ρωμαϊκό «jus» όπως και το ελληνικό «δίκαιον» σήμαινε τόσο το νομικό όσο και το δίκαιο. Για το Ρωμαίο και για τον Έλληνα νομομαθή, το jus δεν ήταν μια συλλογή κανόνων αλλά η δίκαιη και ορθή έκβαση μιας αντιδικίας. Το jus δεν αναφέρεται σε ένα ατομικό δικαίωμα αλλά στο δίκαιο μερίδιο ή την οφειλή που καθορίζεται στο πλαίσιο μιας καθιερωμένης δομής σχέσεων και ποικίλλει ανάλογα με την κοινωνική θέση και το ρόλο κάθε προσώπου. Όπως το ελληνικό δίκαιον, επομένως, το jus διαφέρει τόσο από ένα κώδικα ηθικής όσο κι από ένα σύστημα θετών νόμων που ρυθμίζει τη συμπεριφορά. Εκείνος που μετέτρεψε την ορθολογική οικουμενικότητα του στωικισμού σε νομική ιδεολογία της Ρώμης ήταν ο Κικέρων. Ο ορθός λόγος των Ελλήνων, ο οποίος συνδύαζε τη φυσική αναγκαιότητα με τους κανόνες του ορθού λόγου, μετατράπηκε σε ορθό λόγο της κοινής λογικής, «αν και βεβαίως ως κοινή λογική που έχει καταστεί η υπέρτατη πηγή δικαίου»¹¹. Χωρίς δικαιοσύνη, τα κράτη

¹⁰ (Δουζίνας σ.31)

¹¹ (Δουζίνας σ.77)

γίνονται εστίες ανομίας. «Όπου δεν υπάρχει πραγματική δικαιοσύνη, εκεί δεν μπορεί να υπάρξει δίκαιο. Διότι ό,τι πράττεται από το δίκαιο, πράττεται δίκαια, κι ό,τι πράττεται άδικα δεν μπορεί να πράττεται από το δίκαιο. Διότι οι άδικες επινοήσεις των ανθρώπων δεν μπορούν ούτε να θεωρούνται ούτε να ονομάζονται δικαιώματα»¹². Υπάρχει μια τελική και καθοριστική πλευρά στη γενεαλογία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς την οποία δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη φιλοσοφία του δικαίου της νεωτερικότητας.

Ο ΟΡΘΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Στα ανθρώπινα δικαιώματα παρατηρείται χάσμα ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη τους, έχοντας ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση των αρχών τους και την αμφιβολία σχετικά με την υπόσχεση της χειραφέτησης, μέσα από τον ορθό λόγο και το δίκαιο. Παρόλα αυτά η σημασία τους δεν μπορεί να παραγνωριστεί. Η θεωρία των δικαιωμάτων κινείται από τον αισιόδοξο ορθολογισμό μέχρι τον άκριτο εμπειρισμό. Οι γεωγραφικές και ιστορικές διαφορές υπερβαίνονται από τον ορθό λόγο και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η νομιμοποίηση του ορθού λόγου υπόσχεται την πρόοδο μέσω της φιλοσοφίας της ιστορίας. Η αφήγηση του ορθού λόγου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσβλέπει σε σκοπούς και «τέλη». Στη μετανεωτερικότητα, η ιδέα της ιστορίας που έχει ως στόχο την ανθρώπινη απελευθέρωση, θεωρείται αναξιόπιστη και ο λόγος των δικαιωμάτων έχει χάσει την οικουμενικότητα του και την αρχική του συνοχή. Η δραστηριότητα στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων φαίνεται να έχει αφεθεί στα χέρια ατόμων, τα οποία δεν έχουν βιώσει κανέναν αποκλεισμό. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, στη συνέχεια, μεταβλήθηκαν από το λόγο των εξεγερμένων σε νομιμοποιητικό λόγο του κράτους. Κατά τη γένεσή τους, ακολουθώντας την παράδοση του φυσικού δικαίου, αποτέλεσαν βάση κριτικής ενάντια σε ό,τι τυραννικό ή κοινότοπο. Τη δεκαετία του 1980, τα ανθρώπινα δικαιώματα απέκτησαν την έννοια της αντίστασης στο καθεστώς, της μεταρρύθμισης και της εξέγερσης, που έχουν συνδεθεί με τον Thomas Peine, με τους Γάλλους επαναστάτες, με τη δημοκρατική μεταρρύθμιση και με τα πρώτα σοσιαλιστικά κινήματα. Σύντομα, όμως, ο λαϊκός επαναπροσδιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαλείφθηκε από τους διπλωμάτες, τους πολιτικούς και

¹² (Δουζίνας σ.84)

τους διεθνολόγους, έχοντας ως στόχο την επαναφορά του λόγου των δικαιωμάτων από τους δρόμους, στις συνθήκες στα συνέδρια και στους ειδικούς¹³. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσαν συνέπεια των χαρακτηριστικών τους ή τυχαία εξέλιξη;

Αν λάβουμε υπόψιν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν αποτελέσει τον εκπληρωμένο μύθο των μετανεωτερικών κοινωνιών, η ιστορία τους αξιώνει την επανεκτίμηση της υπόσχεσής τους με το διαχωρισμό από την κρατική αλαζονεία και τους φιλελεύθερους απολογητές της και να γίνει προσπάθεια εξεύρεσης πολιτικών στρατηγικών και ηθικών αρχών που να μην εξαρτώνται αποκλειστικά από την οικουμενικότητα του δικαίου, την αρχαιολογία του μύθου ή τον ιμπεριαλισμό του ορθού λόγου. Η διδασκαλία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ξεκινά από τους «άγραφους νόμους» της Αντιγόνης και συνεχίζει με τους στωικούς, για τους οποίους το φυσικό δίκαιο ήταν μια έκφανση «των βασικών αρχών της δικαιοσύνης». Ο Κικέρων αναφέρει πως «υπάρχει ένα αληθινό δίκαιο, ένας ορθός λόγος, σε αρμονία και με τη φύση, είναι αναλλοίωτο και αιώνιο». Για τους συγγραφείς το δίκαιο και το φυσικό είναι συνυφασμένα, καθώς καλύπτουν μια γκάμα από την τελεολογική κοσμολογία των αρχαίων ως το Θεό, τον ορθό λόγο, την ανθρώπινη φύση και το ατομικό συμφέρον. Η μετάλλαξη του φυσικού δικαίου σε φυσικά δικαιώματα κατά τον 17ο αιώνα αποτέλεσε την πρώτη νίκη του ορθού λόγου ενάντια στις «μεσαιωνικές μάγισσες»¹⁴. Κατά το Nietzsche «ο Θεός μπορεί να πέθανε αλλά τουλάχιστον έχουμε το διεθνές δίκαιο». Μια νέα φιλοσοφία δικαιωμάτων, της οποίας σκοπός αποτελεί η αποδυνάμωση του της ηθικής ένδειας του νομικού θετικισμού, έχει αναγνωρίσει το φυσικό δίκαιο ως μέρος της γενεαλογίας της. Η παρουσίαση του φυσικού δικαίου είναι σαν την εκλαϊκευμένη ιστορία, περιέχει μερική αλήθεια μαζί με φιλοσοφικές και ιστορικές ατέλειες. Η οπτική της: «το παρόν είναι πάντοτε και αναγκαία ανώτερο από το παρελθόν, η ιστορία είναι η προέλαση του κατακτητή ορθού λόγου, ο οποίος σαρώνει τα λάθη και αντιμάχεται τις προκαταλήψεις πνευματικών τοποθετήσεων και πολιτικών κινημάτων». Το αδρές παρελθόν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σηματοδοτείται από τη διεθνής αναγνώρισή τους, διατηρώντας και αξιοποιώντας το δυναμικό του για ατομική ελευθερία και ισότητα. Τον 20ο αιώνα παρατηρήθηκαν περισσότερες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συγκριτικά με οποιαδήποτε άλλη περίοδο στην ιστορία. Η αντικατάσταση της ιδέας ενός δικαίου σύμφωνο με τη φύση από τα φυσικά και τα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία ως

¹³ (Δουζίνας σ.23)

¹⁴ (Δουζίνας σ.25)

ιδιότητες του υποκειμένου, είναι ατομικά και υποκειμενικά, δεν μπορούν να συγκροτήσουν μια ισχυρή κοινότητα. Μια κοινωνία που βασίζεται σε δικαιώματα δεν αναγνωρίζει καθήκοντα, μόνο ευθύνες ως απότοκο των δικαιωμάτων, με τη μορφή περιορισμού των δικαιωμάτων χάριν στην προστασία των δικαιωμάτων των άλλων.

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΜΗΚΗ ΚΑΙ ΠΛΑΤΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΕΥΡΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ

Στις αρχές του 20ου αιώνα συντάχθηκε μια ανακοίνωση από μέλος της Αμερικανικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας, τον Melville Herskovits, στην οποία «κατακρίνεται ο δυτικός εθνοκεντρισμός και η προσπάθεια επιβολής δυτικών αξιών σε μη δυτικά πρότυπα»¹⁵.

Το 1993 πραγματοποιήθηκε η Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στη Διακήρυξη της Βιέννης γίνεται λόγος για «οικουμενική φύση των δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι πέρα από κάθε αμφιβολία». Στη διάσκεψη της Βιέννης είχε γίνει έντονος λόγος αμφισβήτησης της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κυρίως της πρώτης γενιάς. Από το 1960 και έπειτα έγινε πασιφανής η αμφισβήτηση ανάμεσα στα δυτικά κράτη και τέσσερις ομάδες-κράτη: των κομμουνιστικών κρατών με πρωτοστάτη τη Σοβιετική Ένωση, των αφρικανικών κρατών, των ασιατικών κρατών και των ισλαμικών κρατών με κοινά σημεία την προτεραιότητα στα δικαιώματα της δεύτερης και τρίτης γενιάς, τα συλλογικά δικαιώματα και τα καθήκοντα στην κοινωνία. Έδωσαν επίσης έμφαση στην κοινωνική αλληλεγγύη, στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στο σεβασμό στην κρατική εξουσία, στο σεβασμό στους ανώτερους και γηραιότερους και στο σεβασμό στην εθνική κυριαρχία από πλευράς πολιτών.

Συγκεκριμένα, στα τεως κομμουνιστικά κράτη, υπήρχε η αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα, αργότερα εγκαταλείφθηκε και οι ηγέτες των κρατών αυτών κατηγορούσαν τα δυτικά κράτη για παραβίαση της δεύτερης γενιάς δικαιωμάτων.

¹⁵ (Ηρακλείδης α.228)

Έγινε προσπάθεια συγκερασμού, με τη συμμόρφωση με το κυβερνών κομμουνιστικό κόμμα, δικαιωμάτων με τις υποχρεώσεις σε κοινωνία και κράτος.

Στα αφρικανικά κράτη, τα συλλογικά δικαιώματα είναι ανώτερα από τα ατομικά, υπάρχουν υποχρεώσεις απέναντι στην κοινωνία κι όχι δικαιώματα υπεράνω της κοινωνίας «υπάρχω επειδή είμαστε όλοι μαζί, κι επειδή είμαστε όλοι μαζί υπάρχω». Αντί των δικαιωμάτων, υπάρχουν τα τέσσερα R respect (σεβασμός), restraint (συγκράτηση), responsibility (ευθύνη), reciprocity (αμοιβαιότητα). Στον Αφρικανικό Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Λαών τα συλλογικά δικαιώματα υπερτερούν των ατομικών και η λίστα των τριών γενεών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. παραπάνω) εφαρμόζεται ανάποδα.

Στα ασιατικά κράτη, υπάρχουν οι «ασιατικές αξίες». Τα δικαιώματα αντιμετωπίζονται ως καθήκοντα ανθρώπων έναντι των υπολοίπων, της κοινωνίας και του κράτους. Κύριο μέλημα η κοινωνική αλληλεγγύη, ο σεβασμός και συμμόρφωση στην εξουσία, η κοινωνική τάξη και αρμονία, ο σεβασμός προς τους μεγαλύτερους. το δυτικό πρότυπο κατηγορείται ως ανήθικο, διεφθαρμένο, εγωιστικό, σκληρό, υλιστικό. Ρόλο ευθύνης για ανάπτυξη της χώρας αναλαμβάνει το κράτος σύμφωνα με πατερναλιστικά πρότυπα. Σεβασμός στους κυβερνώντες, υπακοή πολιτών. Οι πρώτοι με τη σειρά τους πρέπει να είναι δίκαιοι με κύριο μέλημα την ευημερία του λαού και όχι διεφθαρμένοι.

Τα ισλαμικά κράτη, τα τελευταία χρόνια, έχουν την προσοχή της διεθνούς κοινωνίας, λόγω της προβληματικής τους σχέσης με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι ευρέως αποδεκτή η άποψη ότι «το Ισλάμ δεν είναι περισσότερο ή λιγότερο δημοκρατικό από το Χριστιανισμό ή τον Ιουδαϊσμό». Δεν υπάρχουν δικαιώματα αλλά θεϊκές εντολές που καθιερώνουν καθήκοντα εγγεγραμμένα στο Κοράνι. Τα δικαιώματα-προνόμια «προέρχονται από το θεό και πρόκειται για δώρα που προσφέρει κυρίως στους ελεύθερους Μουσουλμάνους άρρενες και δίνεται σημασία στην ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη μεταξύ ανθρώπων (δηλαδή αρρένων)». Τα προβλήματα, κατα τον Ηρακλείδη, είναι πέντε. Αρχικά ότι οι γυναίκες είναι υποδεέστερες των ανδρών, γιατί ο ρόλος τους είναι σύζυγοι και μητέρες εντός της οικογένειας και του οίκου ενώ ο ρόλος των ανδρών είναι μεγαλύτερος και πολυμορφικός. Δεύτερο πρόβλημα στη σειρά είναι οι ποινές που βρίσκονται σε αντίθετη πλευρά από τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς ποινή αποτελεί το μαστίγωμα, ο ακρωτηριασμός, διάφορες μορφές εκτέλεσης και λιθοβολισμός. Έπειτα, στους Μουσουλμάνους δεν επιτρέπεται να αλλάξουν θρησκεία ή να γίνουν άθεοι (η ποινή είναι φυλάκιση για τις γυναίκες και

θάνατος για τους άνδρες). Τέταρτο πρόβλημα αποτελεί οι διακρίσεις σε βάρος των μη Μουσουλμάνων (δηλαδή κατα αυτούς «των απίστων»). Τέλος, έρχονται οι διακρίσεις έναντι των θρησκευτικών μειονοτήτων (ακόμα και σε μια χώρα που κυριαρχούν Σουνίτες Μουσουλμάνοι γίνονται διακρίσεις στους Σίιτες Μουσουλμάνους και το αντίστροφο). Τα προβλήματα αυτά είναι εντός των ισλαμικών κρατών, όμως δημιουργούνται προβλήματα και στα υπόλοιπα κράτη μέσω τρομοκρατικών επιθέσεων και της ανόδου του ισλαμικού φονταμενταλισμού κυρίως στις ΗΠΑ. Φυσικά, Μουσουλμάνοι διανοούμενοι έχουν τοποθετηθεί σχετικά με το Ισλάμ και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι δύο τάσεις που υπήρχαν εκείνη την εποχή στα ανθρώπινα δικαιώματα ήταν ο Οικουμενισμός και ο πολιτισμικός σχετικισμός. Ο οικουμενισμός υποστηρίζει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι κυρίως ατομικά και απαραβίαστα και ισχύουν ακριβώς το ίδιο για όλους, ασχέτως της κοινωνίας, του κράτους στο οποίο διαβιών, τον πολιτισμό ή την κουλτούρα. Ο πολιτισμικός συσχετισμός υποστηρίζει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ιστορικά προσδιορισμένα κι έχουν την προέλευσή τους από ιστορικά γεγονότα συνδεδεμένα με το Διαφωτισμό και την ιδεαλιστική και φιλελεύθερη ευρωπαϊκή πολιτική οπτική των πραγμάτων¹⁶. Δεν υπάρχει οικουμενική κουλτούρα κι άρα δεν υπάρχουν οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα. Κατα τους υποστηρικτές αυτής της τάσης τα ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι οικουμενικά, «αλλά ιδιότυπες δυτικές αξίες» που σκοπό έχουν την παραπλάνηση και τη χειραγωγή, θα έλεγε κάποιος ακραίος υποστηρικτής. Αδιαμφισβήτητα, στις τάσεις αυτές υπάρχουν ακραιφνείς θεωρίες αλλά και πιο ήπιες και γίνονται προσπάθειες εύρεσης της χρυσής τομής.

ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗ

Τα αμερικανικά επαναστατικά κείμενα είχαν στόχο να νομιμοποιήσουν την πολιτική ανεξαρτητοποίηση από τη βρετανική κηδεμονία, ενώ τα γαλλικά να ανατρέψουν το κοινωνικό σύστημα του παλαιού καθεστώτος. Αρχικά, ισχυρίστηκαν ότι τα φυσικά δικαιώματα των διακηρύξεων εξέφραζαν τη θεία βούληση και αποτελούσαν απλή επαναδιατύπωση των παραδοσιακών ελευθεριών του «γεννημένου ελεύθερου

¹⁶ (Ηρακλείδης σ.232)

Άγγλου». Σύμφωνα με τον Georg Jellinek, Αμερικανική Διακήρυξη και η Χάρτα των Δικαιωμάτων, οφείλουν την έμπνευσή τους στους αγγλικούς καταστατικούς χάρτες δικαίου για την προστασία κυρίως φεουδαρχικών και ατομικών δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα του ανθρώπου θα εδραιώνονταν και θα προστατεύονταν με τον καλύτερο τρόπο αν η κοινωνία απαλλασσόταν σε σημαντικό βαθμό από την κρατική παρέμβαση. Ο Thomas Paine είχε υποστηρίξει ότι οι επαναστάτες πρέπει να περιορίσουν την κυβέρνηση στο ελάχιστο και να επιτρέψουν στους φυσικούς νόμους που διέπουν την ανταλλαγή αγαθών και την κοινωνική εργασία να λειτουργήσουν χωρίς κανόνες ή κωλύματα. Οι Αμερικανοί, όντας πραγματιστές, πίστευαν ότι οι διακηρύξεις τους αποτελούσαν ταυτόχρονα επαναδιατύπωση και διευκρίνιση της νομικής τοποθέτησης των Άγγλων προγόνων τους και της «κοινής λογικής» του ζητήματος. Με την ανεξαρτητοποίηση από την Αγγλία, θα τους επιτρεπόταν η ανάπτυξη των δικών της σύμφυτων νόμων, έχοντας ως αποτέλεσμα τη σύμπτωση με το πεφωτισμένο προσωπικό συμφέρον των ατόμων. Ενώ η διακήρυξη των δικαιωμάτων άλλαξε τη βάση της νομιμότητας της κρατικής εξουσίας, η ουσία τους έμεινε σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητη. Τα αμερικανικά δικαιώματα ήταν φυσικά δικαιώματα και το έργο της κυβέρνησης ήταν να εφαρμόσει συνετά σε νέες καταστάσεις τους νόμους που προϋπήρχαν. Στη Γαλλία, η αμερικανική επιρροή αναγνωρίστηκε στις κοινοβουλευτικές του καλοκαιριού του 1789 και έγινε σαφής ο διαχωρισμός των δύο διακηρύξεων. Ο Rabaud Saint-Etienne δήλωσε πως η πρώτη προτεραιότητα για ένα έθνος στο στάδιο της γένεσής του είναι να καταστρέψει την παλαιά τάξη πραγμάτων και να αρχίσει από την αρχή θεσπίζοντας μια νέα νομοθετική εξουσία, ξεκινώντας με μια γενική διακήρυξη των δικαιωμάτων. Για το γαλλικό έθνος, η πρώτη προτεραιότητα ήταν «να εισαγάγει ένα σύνταγμα κι όχι απλώς να διακηρύξει τα δικαιώματα, αφού αυτά αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του συντάγματος»¹⁷. Οι δύο είχαν διαφορετικές προτεραιότητες και οι κατάλογοι τους είχαν διαφορετική μορφή. Οι Γάλλοι έκαναν τη διακήρυξη προοίμιο του συντάγματός τους, ενώ οι Αμερικανοί πέρασαν την Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, ως μια σειρά τροπολογιών στο Αμερικανικό Σύνταγμα.

Στη γαλλική Διακήρυξη, θεμελιακή αρχή αποτέλεσε το δικαίωμα της αντίστασης από την τυραννία, που εξέφραζε το χαρακτήρα της επανάστασης. Ο Mirabeau δήλωσε ότι η διακήρυξη δεν ήταν ένας κατάλογος αφηρημένων εξαγγελιών, αλλά «μια πολεμική

¹⁷ (Δουζίνας σ.135)

ενέργεια εναντίον τυράννων». Για τους Γάλλους η επανάσταση ήταν μια πράξη λαϊκής βούλησης που αποσκοπούσε στη ριζική αναδιάρθρωση στη σχέση μεταξύ κοινωνίας και κράτους σύμφωνα με τις αρχές των φυσικών δικαιωμάτων. Με την επανάσταση τα δικαιώματα άνηκαν στον άνθρωπο και στον πολίτη σε μια σχέση ανθρωπότητας και πολιτικής. Η διαφορά ανάμεσα στα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου και τα πολιτικά δικαιώματα του πολίτη παραμένει αδιευκρίνιστη όπως επισημαίνει ο Κώστας Δουζίνας. Ο Habermas καταλήγει ότι στην Αμερική «το ζήτημα είναι να απελευθερωθούν οι αυθόρμητες δυνάμεις αυτορρύθμισης σε αρμονία με το Φυσικό Νόμο, ενώ στη Γαλλία η επανάσταση επιζητεί να επιβάλει για πρώτη φορά ένα ολοκληρωμένο σύνταγμα σύμφωνα με το Φυσικό Νόμο σε μια εξασθενωμένη κοινωνία και σε μια ανθρώπινη φύση που έχει διαφθαρεί».

Η νέα εποχή, κατά τον Κώστα Δουζίνα, υποσχόταν τη χειραφέτηση του ατόμου από όλες τις μορφές τυραννίας από την ταξική ή κοινωνική καταδυνάστευση. Η χειραφέτηση επεκτείνεται σε όλες τις εκφάνσεις της καταπίεσης και του ψεύδους, από της θρησκευτικές δοξασίες και δεισιδαιμονίες μέχρι τις φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες και ανασφάλειες. Απελευθέρωση, λοιπόν, σημαίνει υποταγή της εξουσίας στον ορθό λόγο του νόμου. Η Αμερικανική Διακήρυξη προσθέτει στη χειραφέτηση το δικαίωμα στην ευτυχία, το «αμερικανικό όνειρο». Το εϋ ζην, με τη μορφή της ολοκλήρωσης της προσωπικότητας, στη δύση είναι εξίσου σημαντικό με την απελευθέρωση, και σχετίζεται με την αξία της αξιοπρέπειας. Τα μεγάλα πολιτικά κινήματα του καιρού μας που επικαλέστηκαν τα φυσικά ή τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία κατάγονται από τους Γάλλους επαναστάτες. Η αμερικανική στρατηγική ήταν αρχικά περισσότερο παθητική και αισιόδοξη. Τα ανθρώπινα δικαιώματα προωθούνται από κοινωνικούς νόμους που τους δίνεται ελευθερία δράσης με ήπια ενθάρρυνση. Οι ελεύθερες αγορές, οι νομικές διαδικασίες και η κυριαρχία του εθνικού ή του διεθνούς δικαίου με την ομαλή λειτουργία τους, μπορούν να επανορθώσουν την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να επιβάλλουν τις αρχές της αξιοπρέπειας και της ισότητας όχι μόνο σε δημοκρατικά αλλά και σε τυραννικά καθεστώτα. Για τον πρόεδρο Carter, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ο συνδυασμός του καπιταλισμού και του κράτους δικαίου. Μετά τις επαναστάσεις κάθε πλευρά ανασυγκροτήθηκε σύμφωνα με την αρχή της ελεύθερης βούλησης.

«Η Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση είχαν κοινή διακηρυκτική υπόθεση»¹⁸. Η επανάσταση νομιμοποιήθηκε δια της αναφοράς στη φυσική αυτονομία των ανθρώπων: τα δικαιώματά τους ανακαλύφθηκαν από την ορθολογική διορατικότητα του «Γάλλου φιλόσοφου» ή του «Αμερικανού επιχειρηματία», προηγούνται, επομένως, της νέας τάξης πραγμάτων και ταυτόχρονα αποτελούν νομοθετικά της δημιουργήματα. Γίνεται φανερό πως οι διακηρύξεις εγκαθιδρύουν ένα νέο πολίτευμα και είναι είτε συστατικές είτε προτάσεις μεταμφιεσμένες σε διαγνωστικές.

Η Γαλλική διακήρυξη είναι κατηγορηματική ως προς την πραγματική πηγή της οικουμενικών δικαιωμάτων. Το πρώτο άρθρο της ορίζει ότι «οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και ίσοι στα δικαιώματα». Το δεύτερο άρθρο ότι «ο σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης είναι η διασφάλιση φυσικών και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων του ανθρώπου». Το τρίτο άρθρο προβαίνει στον ορισμό αυτής της ένωσης: «η αρχή κάθε κυριαρχικής εξουσίας ανήκει ουσιαστικά στο έθνος. Καμία ομάδα και κανένα άτομο δεν μπορούν να ασκήσουν οποιαδήποτε εξουσία που δεν απορρέει ρητά από αυτό». Τέλος, σύμφωνα με το έκτο άρθρο «ο νόμος είναι η έκφραση της γενικής βούλησης. Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να εργάζονται για τη διαμόρφωσή του είτε αυτοπροσώπως είτε δια των αντιπροσώπων τους»¹⁹.

ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Έχει ως αφετηρία του τη σφαίρα της οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων. Δεν μπορεί να κατανοήσει ότι ο άνθρωπος δε λειτουργεί χωρίς συναισθηματισμούς, δεσμεύσεις και αξίες. Αποκόπτει το άτομο από την κοινωνία και το καθιστά έρμαιο της αγοράς και του χρηματοπιστωτικού παιχνιδιού. Πιστεύει πως ο άνθρωπος λειτουργεί σαν ένα ηλεκτρονικό σύστημα που περιέχει το σύνολο των πληροφοριών όλου του κόσμου και επιλέγει από αυτές, σκεπτόμενος ορθολογικά τόσο στην κοινωνική όσο και στην πολιτική όψη. Διαφέρει από την πολιτική του φιλελευθερισμού, του συντηρητισμού και του νεοσυντηρητισμού. Κύριό του χαρακτηριστικό είναι ο ανταγωνισμός μέσω του οποίου επιδιώκει εσωτερικές αναδιοργανώσεις για να βελτιώσει την θέση του έναντι άλλων κρατών στην παγκόσμια αγορά. Στόχος του είναι τα κέρδη κεφαλαίου. Για να το πετύχει αυτό,

¹⁸ (Δουζίνας σ.139)

¹⁹ (Δουζίνας σ.150)

μπορεί να καταστρέψει κάθε κοινωνικό και ιστορικό δεσμό. Φαίνεται ότι ο κύριος σκοπός του νεοφιλελεύθερου σχεδίου είναι η αναδιανομή κι όχι η παραγωγή πλούτου. Το νεοφιλελεύθερο σχέδιο καταστροφής του κοινωνικού κράτους, έχει ως στόχο την ελεύθερη αγορά, εμποδίζοντας την κοινωνική πολιτική, η οποία προάγει την ισότητα και τη διανεμητική δικαιοσύνη. Προτεραιότητα φαίνεται να έχει η πολιτική έναντι της οικονομίας. Το νεοφιλελεύθερο εγχείρημα διέπεται από αντιφάσεις που οδηγούν σε καταστρατήγηση αξιών και κανόνων, σε ανισότητες, συσσώρευση πλούτου των ελίτ, κλιματική αλλαγή, βία, πόλεμοι, φτώχεια, ανθρώπινη ζωή ως μέσο κερδοσκοπίας κ.α.

ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Στον κλασικό φιλελευθερισμό, ελευθερία είναι το δικαίωμα του πράττειν οτιδήποτε δε βλάπτει τον άλλον μέσω της αξίωσης της χειραφέτησης της κοινωνίας από το κράτος. Για το νεοφιλελευθερισμό, ελευθερία είναι το δικαίωμα του πράττειν οτιδήποτε δε βλάπτει την αγορά και ερμηνεύεται ως «η άνευ όρων και ορίων υποταγή, κυριαρχία της αγοράς» κατά τον Mises και απαιτείται θυσία της συλλογικής ελευθερίας, η οποία αντικαθίσταται από τη νεοφιλελεύθερη ελευθερία και τον εξαναγκασμό της αγοράς.

Το δικαίωμα της ισότητας, είναι εκείνο που διαφοροποιεί τον κλασικό από το νέο φιλελευθερισμό, καθώς η καθιερωμένη από το φυσικό δίκαιο έννοια της ισότητας απορρίπτεται. Για τις Διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18ου αιώνα, ο von Mises αναφέρει ότι «οι άνθρωποι είναι απολύτως άνισοι»²⁰. Στο νεοφιλελευθερισμό η ισότητα γίνεται αποδεκτή ως τυπική ισονομία που συνιστά το κράτος δικαίου. Η ισονομία αυτή φαίνεται να εξαντλείται στην αφηρημένη καθολικότητα του νόμου.

Ο John Locke θεμελιώνει την ηθική-φιλοσοφική έννοια/πτυχή της ιδιοκτησίας. Ο ίδιος συγκεκριμένα κάνει λόγο για το νομιμοποιητικό θεμέλιο του «απαράγραπτου φυσικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας το οποίο είναι η εργασία». Το κράτος κατά το von Mises αναλαμβάνει «να κάνει χρήση της δύναμής του για να εξαναγκάσει τους ανθρώπους σε υποταγή, με αποκλειστικό στόχο την αποτροπή πράξεων που είναι επιζήμιες για τη συντήρηση και ομαλή λειτουργία της οικονομίας της αγοράς». Στον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και τις σύγχρονες Διακηρύξεις των δικαιωμάτων, η έννοια

²⁰ (Βάκη σ.173)

της ασφάλειας ισοδυναμεί με την «προστασία του πολίτη από την κρατική αυθαιρεσία και τις καταχρήσεις της εξουσίας». Στο νεοφιλελευθερισμό, όμως η ασφάλεια ορίζεται από την «παγκοσμιοποιημένη τάξη του ανταγωνισμού, λίπασμα του οποίου είναι η ανασφάλεια και επιτήρηση των ανθρώπων»²¹.

Κατα τον Friedman στην κλασική ελεύθερη φιλοσοφία που συνοψίζεται σε «μια ελεύθερη οικονομία, μια κοινωνικά και πολιτικά ελεύθερη κοινωνία και στα ανθρώπινα δικαιώματα». Ο νεοφιλελευθερισμός μεταμορφώνει το υποκείμενο στο homo economicus, σε μια επιχείρηση, η αξιοπρέπεια ταυτίζεται με την τιμή. «Ο homo economicus εξαφανίζει το homo politicus και μοναδική συγκολλητική ύλη μιας κατακερματισμένης σε άτομα κοινωνίας γίνονται οι αξίες της θρησκείας και της οικογένειας».

Στο νεοφιλελευθερισμό οι εργαζόμενοι διαθέτουν και ταυτόχρονα αποτελούν το κεφάλαιο καθώς και πηγή του εισοδήματος που αποφέρει. Το άτομο αποτελεί επιχειρηματία και η επιχείρησή του βασίζεται στον ανταγωνισμό. Είναι γεγονός για τον Alfred Müller-Armack «πως το νεοφιλελεύθερο μοντέλο αντικαθιστά τη δημοκρατία ως λαϊκή κυριαρχία σε δημοκρατικά καταναλωτική κυριαρχία»²² με γνώμονα τον ανταγωνισμό. Η εδραίωση του νεοφιλελευθερισμού πραγματοποιείται μέσω του παραμερισμού της δημοκρατίας και της ακύρωσης των θέσεων του κλασικού.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ

Στο νεοφιλελευθερισμό το άτομο από κοινωνικό και πολιτικό ον γίνεται ον καταναλωτής. «Η ελευθερία του πολίτη είναι μία ελευθερία ενάντια στις κρατικές παρεμβάσεις που διασφαλίζεται μέσα από ένα δεσμευτικό κοινωνικό συμβόλαιο»²³. Η ελευθερία του καταναλωτή είναι να υποκύπτει στις απαιτήσεις της αγοράς, σε συνδυασμό με το πραγματικό εισόδημα. Η τυπική σφαίρα εδραίωσης των δικαιωμάτων του ατόμου μέσω των κρατικών συστημάτων (νομοθεσία, σύνταγμα), αναιρείται με βάση τις ενέργειες της αγοράς. Κάθε ανθρώπινη δράση συμπεριλαμβάνεται στους νόμους της αγοράς. Για να λειτουργήσει το

²¹ (Βάκη σ.176)

²² (Βάκη σ.61)

²³ (Harvey σελ.13)

νεοφιλελεύθερο κράτος θα πρέπει να εξασφαλίσει δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας, την εφαρμογή του νόμου και τον θεσμό της αγοράς και του ελεύθερου εμπορίου. Αυτές οι θεσμικές διευθετήσεις θεωρούνται σημαντικές για τη διατήρηση των ατομικών δικαιωμάτων. Συμπερασματικά, ο άνθρωπος διατηρεί τις ελευθερίες του με βάση το νομικό πλαίσιο της αγοράς, καθώς οι επιχειρήσεις και οι εταιρίες υπολογίζονται σαν άτομο και όχι σα θεωρία. Ταυτόχρονα παραχωρούνται στον άνθρωπο δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας, γιατί έτσι το νεοφιλελεύθερο κράτος θεωρεί ότι προστατεύει «την τραγωδία των κοινών αγαθών (την τάση του ατόμου να υπερ εκμεταλλεύεται τους φυσικούς πόρους)»²⁴. Κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για κάθε πράξη του, παρόλο που η προσωπική και η ατομική ελευθερία θεμελιώνονται μέσα στην αγορά. Οι εργαζόμενοι και το περιβάλλον νοούνται σαν εμπόρευμα. Το κράτος τείνει προς την πλευρά της αγοράς και του χρηματοπιστωτικού συστήματος έναντι των συλλογικών δικαιωμάτων του ατόμου. Σύμφωνα με την θεωρία του Adam Smith «Όσοι πετιούνται έξω από το σύστημα της αγοράς πέφτουν στην πείνα, την φτώχεια και την απελπισία. Η μόνη τους ελπίδα είναι να χωθούν στο σύστημα της αγοράς, είτε ως μικροκαλλιεργητές, είτε ως παράνομοι μικροπωλητές»²⁵. Το άτομο υποτίθεται ότι είναι ελεύθερο να επιλέξει. Δεν έχει όμως τη δυνατότητα να επιλέξει γύρω από ισχυρά συλλογικά κέντρα όπως είναι τα συνδικάτα, αλλά μπορεί να δημιουργήσει αδύναμες εθελοντικές ενώσεις όπως είναι οι φιλανθρωπικές οργανώσεις. Το νεοφιλελεύθερο κράτος θέτει αυστηρά μέτρα έναντι των δημοκρατικών θεσμών και προτιμά να στρέφεται προς τους αντιδημοκρατικούς. Αυτό δημιουργεί την εξουσία της ελίτ και τις έντονες κρατικές παρεμβάσεις. Εξαιτίας αυτής της παρέμβασης το κράτος φτάνει να καταργεί τα δικαιώματα που το ίδιο έχει ορίσει. Για να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση χρησιμοποιεί τον ανταγωνισμό και την παγκοσμιοποίηση για να χαλιναγωγήσει τα πλήθη και να τα επαναφέρει στο δρόμο της αγοράς. Εναλλακτικά, χρησιμοποιεί τα μέσα του φασισμού, δηλαδή την προπαγάνδα, την πειθώ και την αστυνομική ισχύ για να επαναφέρει την τάξη. «Έτσι η ελευθερία των μαζών θα περιορίζεται προς όφελος της ελευθερίας των λίγων»²⁶ και τα δημοκρατικά στοιχεία παύουν να υπάρχουν. Σύμφωνα με τον Karl Polanyi «Η έννοια της ελευθερίας στο νεοφιλελευθερισμό είναι μία απλή υπεράσπιση της ιδιωτικής επιχείρησης, δηλαδή υπάρχει πλήρη ελευθερία για αυτούς που το εισόδημά τους δεν χρειάζεται ενίσχυση

²⁴ (Harvey σ.98)

²⁵ (Harvey σ.239)

²⁶ (Harvey σ.104)

αλλά ψίχουλα ελευθερίας για τον λαό, που μέσω των δημοκρατικών του δικαιωμάτων προσπαθεί να βρει καταφύγιο από την εξουσία των ιδιοκτητών περιουσίας»²⁷.

Το φιλελεύθερο κράτος δικαίου και η αντιπροσωπευτική δημοκρατία υπονομεύονται από το νεοφιλελευθερισμό, επαναφέροντας στο προσκήνιο τούς «περιττούς» με τη μορφή των «άλλων-ξένων» αλλά και με τη μορφή εσωτερικά αποκλεισμένων της κρίσης. Η αγορά του καπιταλισμού, καθώς διέπεται από ρυθμίσεις πιέσεων των δημοκρατικών αγώνων και υπόκειται σε περιορισμούς με απότοκο την ανισότητα και την αποσάθρωση του κοινωνικού κράτους και ανταρράσει την ασφάλεια της εργασίας, καθιστά τον πολίτη από «μέτοχο της πολιτικής κοινότητας σε παίκτη της αγοράς που προσιδιάζει στη φυσική κατάσταση ενός ανταγωνιστικού παιγνίου όλων εναντίον όλων»²⁸. Η ελευθερία εδώ, παίρνει την έννοια της απελευθέρωσης από την προστασία των ρυθμίσεων της κοινωνικής νομοθεσίας, οδηγεί στον αποκλεισμό των ανθρώπων που αντιμετωπίζονται ως «περιττοί», και τους μετατρέπει σε «τύποις πολίτες χωρίς πρόσωπα».

Η ελευθερία στο νεοφιλελευθερισμό διέπεται από μια σημαντική αντίθεση, όπως υποστηρίζει ο Κ. Τσουκαλάς «σε μια νέα γενιά απελεύθερων νομάδων κερδοσκοπών» από τη μία, κι από την άλλη «η ελευθερία της εργασίας ισοδυναμεί με την ευελιξία της» παίρνοντας τη μορφή της μερικής, εποχιακής, εκ περιτροπής, κατ' οίκον απασχόλησης, αφαιρεί τα δικαιώματα από τους εργαζόμενους και τους μετατρέπει σε επιχειρηματίες του εαυτού τους. Ο νεοφιλελευθερισμός βάζει «το κερασάκι στην τούρτα», απασχολήσιμους, μιας χρήσης «εργαζόμενους χωρίς ιδιότητες» ανθρώπους, με το «κερασάκι» να αποτελεί τους «ανθρώπους χωρίς ιδιότητες». Η απορρύθμιση, η ευελιξία, η ευκαιριακότητα και η εναλλαξιμότητα πέρα της ανασφάλειας που προκαλούν στους εργαζόμενους, δημιουργούν επίσης ανυπεράσπιστους και ανίσχυρους πολίτες, ανήμπορους να μετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η ιδιοκτησία, η ελευθερία του εμπορίου μεταξύ ίσων, διέκοψαν τη μάστιγα των κληρονομικών διακρίσεων και οι αξιώσεις ελευθερίας και ισότητας μετατράπηκαν σε δικαιώματα. Αγορά και κράτος ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα. Κατα τον Karl Marx «η σφαίρα στην οποία ο άνθρωπος συμπεριφέρεται στον εαυτό του ως μέλος της κοινότητας υποβιβάζεται κάτω από τη σφαίρα στην οποία συμπεριφέρεται στον εαυτό του ως επιμερισμένο ον, ότι εν τέλει δεν είναι ο άνθρωπος ως citizen (πολίτης) αλλά ο άνθρωπος ως bourgeois (αστός) αυτός που εκλαμβάνεται καθ'

²⁷ (Harvey σ.237)

²⁸ (Βάκη σ.167)

εαυτόν και ο αληθινός άνθρωπος». Οι ιδιότητες-αξίες καθαυτές θυσιάζονται στο όνομα της ελευθερίας των ιδιοτήτων-αξιών. Τα πολιτειακά δικαιώματα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τη γένεση της αγοράς. Η ελευθερία της οικονομίας της αγοράς είναι το μόνο είδος ελευθερίας για τους νεοφιλελεύθερους. Για τον Marx οι Διακηρύξεις των δικαιωμάτων αποτελούν την τυπική ισότητα των σχέσεων στην αγορά, ο ανταγωνισμός, ο εγωισμός νομιμοποιούνται και γίνονται η μάσκα της ανελευθερίας, της ανισότητας και της εκμετάλλευσης στον καπιταλισμό. «Η αυθόρμητη τάξη του νεοφιλελευθερισμού είναι κατ' ουσίαν το προϊόν του κράτους για την πραγμάτωση του ανταγωνισμού»²⁹. Η λειτουργία της αγοράς στο νεοφιλελευθερισμό είναι το κράτος, το οποίο όμως αξιώνει ως καθολικό την υπεροχή έναντι του μερικού επιβάλλοντας τη «γενική βούληση». Το μερικό γίνεται καθολικό και η πολιτική κυριαρχία υποκαθίσταται από αυτή της αγοράς. Τα δικαιώματα υπάρχουν όχι για να προστατεύουν το άτομο, αλλά μόνο για να συντηρούν την τάξη της αγοράς, σε αντίθεση με τον κλασικό φιλελευθερισμό που τα δικαιώματα χρησιμοποιούνται από τον πολίτη για την καταπολέμηση της κατάχρησης της εξουσίας.

Τα δικαιώματα του πολίτη για την ελευθερία, την ισότητα, την ιδιοκτησία και την ασφάλεια δημιουργούν την αγορά και το κράτος της νεωτερικότητας. Ο λόγος των δικαιωμάτων επιβεβαιώνει τον κανόνα της «πολυσθενείας των λόγων». Ο Foucault αναφέρει πως «ο λόγος μπορεί να είναι ταυτοχρόνως εργαλείο κι αποτέλεσμα εξουσίας, αλλά και εμπόδιο, αντέρεισμα, σημείο αντίστασης και αφετηρία για μια αντιτιθέμενη στρατηγική». «Ο νεοφιλελευθερισμός είναι η μία λογική του κόσμου σήμερα. Η άλλη είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα»³⁰.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Υπάρχει λόγος για αναδιανομή υπέρ μιας οικονομικής ελίτ, μέσω της διαδικασίας που κατά τον David Harvey ονομάζεται «συσσώρευση μέσω υφαρπαγής», η κατα τον Marx «πρωταρχική συσσώρευση». Γίνεται, λοιπόν, από το Harvey μια διάκριση σε τέσσερα χαρακτηριστικά στο νεοφιλελεύθερο αυτό εγχείρημα. Αρχικά, η ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση δημοσίων υπηρεσιών ωφέλειας (νερό,

²⁹ (Βάκη σ.172)

³⁰ (Βάκη σ.172)

ενέργεια, μέσα μαζικής μεταφοράς, παιδεία, υγεία, κ.ο.κ.) και δημοσίων περιουσιών. Αυτή η πολιτική ιδιωτικοποιήσεων στηρίζεται στη θεωρία ότι μέσω της ελεύθερης αγοράς και του εμπορίου θα μπορέσει να εξαλειφθεί η φτώχεια³¹. Έπειτα έρχεται η παντοδυναμία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, κατά τη Φωτεινή Βάκη, η οποία «προκάλεσε μετά τη δεκαετία του 1980 απορρύθμιση των αγορών και οδήγησε, νεοφιλελεύθερα, στην αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου με σκοπό την κερδοσκοπία. Τέλος, δε θα μπορούσε να παραλειφθούν οι οικονομικές κρίσεις λόγω του «ιμπεριαλισμού χωρίς αποικίες»³² κατά τον 20ο αιώνα. Στον 21ο αιώνα, ο νεοφιλελεύθερος τρόπος «συσσώρευσης μέσω υφαρπαγής» χρησιμοποίησε τις αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες και το πλεόνασμα κεφαλαίου. Με τον τρόπο αυτό, οι αναπτυσσόμενες χώρες ολοένα και περισσότερο επιθυμούσαν να δανείζονται, ήδη από τη δεκαετία του 1970. Έτσι, οι αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες δημιουργούσαν δάνεια με επιτόκια ευνοϊκά για τα στελέχη τους. Τα επιτόκια ανέβαιναν, η αποπληρωμή των δανείων γινόταν αδύνατη με απότοκο τη χρεοκοπία. Η χρεοκρατία ως νέα μορφή κυριαρχίας, υπονομεύει τη δημοκρατία και οδηγεί σε «ευθανασία» τον πολιτικό φιλελευθερισμό. Το χρέος μπαίνει ανάμεσα στους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη δημοκρατία, με τη δεύτερη να απειλείται μαζί με τη λαϊκή κυριαρχία. Η κρίση εργαλειοποιείται και επιβάλλει την εσωτερική υποτίμηση των εισοδημάτων, έχοντας ως αποτέλεσμα την λαϊκή εξουθένωση κι επόμενο είναι η καταπάτηση των δικαιωμάτων, των ελευθεριών, της κοινωνικής προστασίας και ασφάλειας. Η εταιρειοκρατία αποτελεί μια σύγχρονη ολιγαρχία σύμφωνα με τον ορισμό του Αριστοτέλη για την ολιγαρχία, η οποία «αυτοαναπαράγεται» μέσω της διαφθοράς του συστήματος (εξαγορά πολιτικών, μονοπώλιο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ενίοτε χρηματοδότηση πολιτικών καμπανιών που έχουν κοινά συμφέροντα). «Το νεοφιλελεύθερο κυβερνάν φανερώνει το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ της θεωρίας και της πράξης».³³

ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Είναι διαδεδομένη η αξίωση ότι ο νεοφιλελευθερισμός είναι κατά βάθος καταστρεπτικός τόσο για τα θεμέλια, όσο και για το μέλλον της δημοκρατίας σε κάθε

³¹ (Βάκη σ.85)

³² (Βάκη σ.86)

³³ (Βάκη σ.94)

μορφή. Μπορεί να εκφραστεί για την κατανόηση του νεοφιλελευθερισμού ως κάτι άλλο από ένα συνδυασμό οικονομικής πολιτικής, ιδεολογιών, αλλά είναι και μια επαναφορά των σχέσεων μεταξύ κράτους και οικονομίας³⁴. Κάθε προσπάθεια θεωρητικής σχέσης της δημοκρατίας και του νεοφιλελευθερισμού αμφισβητείται από τις ασάφειες και τις πολλαπλές έννοιες και των δυο λέξεων³⁵.

Η ταυτότητα του νεοφιλελευθερισμού ως «καταστροφή του δήμου», δηλαδή εξόδου από τη δημοκρατία σε μία διαρκή κρίση που απαιτεί άμεση δράση στα πλαίσια «κανονικότητας» και αναπαραγωγής του, εμφανίζεται στον τρόπο αντιμετώπισης των άλλων (των ξένων)³⁶. Οι «άλλοι», λοιπόν, φτάνουν να αποτελούν την πολιτική κοινότητα. Έτσι, ο τρόπος αντιμετώπισής τους, φανερώνει την ηθική μας συνείδηση, αλλά και τους δημοκρατικούς θεσμούς της πολιτείας. Δε θα μπορούσε να παραλειφθεί ο αναστοχασμός στα όρια της εθνικής επικράτειας που γίνεται εντός της ιδέας της ίδιας της πολιτικής κοινότητας, αναθεωρώντας την ιδιότητα του πολίτη στην εποχή της κρίσης του εθνικού κράτους. Σε ένα στείορο ανταγωνισμό του ξένου-άλλου με το κεφάλαιο, το οποίο χειραγωγείται από «τον εθνικό και έννομο ζυγό»³⁷, το κεφάλαιο κερδίζει τον κόσμο καθώς ο «ξένος» παίζει εκτός έδρας, βρίσκεται μακριά από την πατρίδα του και χάνει τα δικαιώματά του μαζί με τη δυνατότητα «να ανήκει και να μοιράζεται τον κόσμο», καταλήγοντας «σε ζωική αντίδραση κι εκπλήρωση λειτουργιών», άνθρωπος που κατασκευάζεται στα απάνθρωπα εργαστήρια του ολοκληρωτισμού, όπως επισημαίνει η Hannah Arendt. Η ίδια διαμορφώνει τον όρο «ακοσμισμός», για να περιγράψει το γεγονός ότι η στέρηση ενός μέρους του κόσμου επιφέρει και στέρηση δικαιωμάτων. Η δημοκρατία αντιτίθεται όχι μόνο στην τυραννία και τη δικτατορία, το φασισμό ή τον ολοκληρωτισμό, την αριστοκρατία, την πλουτοκρατία ή την εταιροκρατία, αλλά και σε ένα σύγχρονο φαινόμενο, στο οποίο ο κανόνας μετατρέπεται σε διακυβέρνηση και διαχείριση με τη σειρά που δημιουργεί ο νεοφιλελεύθερος ορθολογισμός. Η «Δημοκρατία» είναι από τους πιο αμφισβητούμενους και διακριτικούς όρους στο σύγχρονο λεξιλόγιό μας. Στη δημοφιλή φαντασία, η «Δημοκρατία» αντιπροσωπεύει τα πάντα: από τις ελεύθερες αγορές, τις διαμαρτυρίες ενάντια στους δικτάτορες έως το νόμο και την τάξη, από την κεντρική θέση των δικαιωμάτων, στη σταθερότητα των κρατών, από τη φωνή του

³⁴ (Brown σ.9)

³⁵ (Brown σ.18)

³⁶ (Βάκη σ.127)

³⁷ (Βάκη σ.129)

συναρμολογούμενου πολέμου έως την προστασία της ατομικότητας και του λάθους του δικτάτορα που περιβάλλεται από πλήθη.

Για τη φύση της δημοκρατίας, υπήρχε διαμάχη ακόμα και στη γενέτειρά της, την ίδια την Αθήνα. Για τον Πλάτωνα, η δημοκρατία είναι κοντά στην αναρχία, ενώ για τον Αριστοτέλη, κυβερνάται από τους φτωχούς. Στη σύγχρονη ηπειρωτική θεωρία, ο Giorgio Agamben, προσδιορίζει μια συνεχή αμφισημία-αυτή που «δεν είναι ατύχημα»-για τα «δήμος» που αναφέρονται τόσο σε ολόκληρο το πολιτικό σώμα, όσο και στους φτωχούς³⁸.

Η δημοκρατία στην αρχαία Ελλάδα βασιζόταν στην αρετή με τον πολίτη να γεννά τον άνθρωπο. Παρατηρείται μια αντιστοιχία με τη θεωρία του 18ου αιώνα του Montesquieu για την εθελούσια υποταγή του πολίτη στους νόμους που ο ίδιος θεσπίζει. Στη συνέχεια, γίνονται αντιληπτές οι κοινές θέσεις των παραπάνω με τους Rousseau «οι νόμοι πράξεις της γενικής βούλησης και η ελευθερία είναι η υποταγή στο νόμο που υπαγορεύουμε στον εαυτό μας», όπως και για τους Ιακωβίνους «η αρετή είναι η κατάσταση στην οποία ο κυρίαρχος λαός καθοδηγείται από τους νόμους που είναι δικό του έργο» και με τον Kant, ο οποίος κάνει λόγο για την ένωση ενός πλήθους ανθρώπων που υπάγονται σε νόμους δικαίου, δηλαδή σε ρεπουμπλικανικό κράτος «οι πολίτες απολαμβάνουν τα δικαιώματα της έννομης ελευθερίας»³⁹. Η Φωτεινή Βάκη έκανε μια διαπίστωση πως «ο όρος δικαιοκρατία σε όλες τις εκδοχές και τις μορφές που ενδύθηκε στην ιστορία αναφέρεται στην αξίωση των ανθρώπων να διαμορφώνουν το βίο τους μέσω των νόμων που θεσπίζουν οι ίδιοι». Ο Hayek ερμηνεύει τη δημοκρατία ως μέσο πραγμάτωσης σκοπών. Η πολιτική έναντι της οικονομίας έχει ως προτεραιότητα τη διασφάλιση της ελεύθερης αγοράς, παραμερίζεται κάθε κοινωνική πολιτική, έτσι το σχέδιο του νεοφιλελευθερισμού φαίνεται να υπερτερεί το σχέδιο οικοδόμησης του κοινωνικού κράτους.

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα έκαναν την είσοδό τους στη διεθνή σκηνή μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Εκατοντάδες συνθήκες, συμβάσεις, διακηρύξεις και συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν συζητηθεί και υιοθετηθεί από τα Ηνωμένα Έθνη,

³⁸ (Brown σσ.17-20)

³⁹ (Βάκη σ.62)

από περιφερειακά σώματα όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας, καθώς και από κράτη. Τα ανθρώπινα δικαιώματα διαφοροποιήθηκαν από τα «πρώτης γενιάς» ατομικά και πολιτικά ή «αρνητικά» δικαιώματα τα οποία συνδέονται με τη σοσιαλιστική παράδοση και, τέλος, στα «τρίτης γενιάς» δικαιώματα, δηλαδή τα δικαιώματα ομάδων και εθνικής κυριαρχίας που συνδέονται με τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης. «Αν η Γαλλική Επανάσταση και η πρώτη διακήρυξη των δικαιωμάτων υπήρξαν αντιδράσεις ενάντια στον μοναρχικό απολυταρχισμό, το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν μια απάντηση στον Χίτλερ και τον Στάλιν, στις φρικαλεότητες του πολέμου και στο Ολοκαύτωμα»⁴⁰. Οι Γάλλοι και οι Αμερικανοί επαναστάτες είχαν επίγνωση του χάσματος ανάμεσα στις οικουμενικές διεκδικήσεις τους και στην τοπική δικαιοδοσία τους και το χρησιμοποίησαν για να νομιμοποιήσουν τις ενέργειές τους. Κάθε κράτος και κάθε εξουσία τίθενται υπό το μανδύα του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάθε κυβέρνηση εκπολιτίζεται καθώς το «δίκαιο των ηγεμόνων» έχει γίνει επιτέλους το «οικουμενικό» δίκαιο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, βασισμένης στην ανταγωνιστική αλληλεγγύη των κυρίαρχων κυβερνήσεων και στα πραγματιστικά συμφέροντα και τους υπολογισμούς της διεθνούς πολιτικής. Αναμφίβολα, τα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν να παραβιάζονται και να προστατεύονται πρωτίστως σε τοπικό επίπεδο. Ανεξαρτήτως του τι ορίζουν οι διεθνείς θεσμοί ή του πόσες συμβάσεις υπογράφουν οι υπουργοί εξωτερικών, τα ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάζονται ή εφαρμόζονται στο δρόμο, στο χώρο εργασίας και στο τοπικό αστυνομικό τμήμα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα ήταν ένα σημαντικό εργαλείο για τη νομιμοποίηση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο της μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία όλες οι αρχές της κρατικής και διεθνούς οργάνωσης είχαν βγει σοβαρά εξασθενημένες από τον πόλεμο. «Οι κυβερνήσεις είναι ο εχθρός εναντίον του οποίου επινοήθηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως αμυντικά όπλα. Όταν τα ανθρώπινα δικαιώματα και το εθνικό συμφέρον συμπίπτουν, οι κυβερνήσεις γίνονται οι μεγαλύτεροι υπερασπιστές τους»⁴¹.

«Δεν είναι ότι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα αλλά τα δικαιώματα κάνουν τον άνθρωπο»⁴². Η θετικοποίηση και η παγκοσμιοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σηματοδοτούν το τέλος της πολιτικής νεωτερικότητας κατά τον ίδιο τρόπο που η

⁴⁰ (Δουζίνας σ.169)

⁴¹ (Δουζίνας σ.173)

⁴² (Δουζίνας σ.523)

παγκοσμιοποιημένη οικονομία σηματοδοτεί «το τέλος του Λεβιάθαν». Τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν αποτελέσει το λόγο ύπαρξης του κρατικού συστήματος καθώς τα κύρια συστατικά στοιχεία του αμφισβητούνται από τις οικονομικές κοινωνικές και πολιτισμικές τάσεις. Θεσμικά τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ταυτόχρονα μια αρχή ενίσχυσης του κύρους του κράτους και μια προστατευτική αρχή ενάντια στην απύθμενη κρατική επιθυμία. Ως προς τα άτομα, είναι ο μηχανισμός που διαμορφώνει την ταυτότητα και τη ζωή σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις της επιθυμίας του άλλου και την τραυματική κατάσταση του χωρισμού και της στέρησης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι διχασμένα: από τη μια έχουν περιορισμένη προστασία απέναντι στην κοινωνία της επιθυμίας, στο απειλητικό κράτος και στον τρομακτικό άλλο, αλλά από την άλλη εκφράζουν τον τρόπο κατά το οποίο η ταυτότητα οργανώνεται γύρω από «εναλλασσόμενες σχέσεις φόβου, συμπάθειας και μέριμνας για τον άλλο. Με το φόβο του άλλου, βέβαια, τα δικαιώματα χάνουν την προστατευτική τους αξία. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και το φυσικό δίκαιο έχουν μια παράδοση αντίστασης και διαφωνίας σε σχέση με την εκμετάλλευση και την εξαθλίωση και τον προβληματισμό για μια πολιτική και «ηθική ουτοπία» που δε θα πραγματοποιηθεί ποτέ αλλά που η αρχή της μπορεί να αποβεί κριτής για το ισχύον δίκαιο. Ο Κώστας Δουζίνας κλείνει το βιβλίο του «όταν οι απολογητές του πραγματισμού αποφαινόνται για το τέλος της ιδεολογίας, της ιστορίας ή της ουτοπίας, δε σηματοδοτούν τον θρίαμβο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αντίθετα, οδηγούν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε ένα τέλος. Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έρχεται όταν χάνουν το ουτοπικό τους τέλος».

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ, ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

Η «συμβολική» αφετηρία της νεωτερικότητας μπορεί να εντοπίσει τον 18ο αιώνα στη ψήφιση των επαναστατικών κειμένων και το «συμβολικό» τέλος της στην πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989. Οι διακηρύξεις του 18ου αιώνα μεταλλάχθηκαν σε ανθρώπινα δικαιώματα. Οι νομοθέτες τους δεν περιορίζονται πια στις επαναστατικές συνελεύσεις αλλά επεκτάθηκαν στη διεθνή κοινότητα με τους πληρεξούσιους και τους διπλωμάτες της. Οι αρχές των διακηρύξεων ήταν για την ιστορία των ιδεών τόσο ανατρεπτικές όσο και οι επαναστάσεις για την ιστορία της πολιτικής. Αν η νεωτερικότητα είναι η κατεξοχήν εποχή του υποκειμένου, τα ανθρώπινα δικαιώματα εμφανίστηκαν στον κόσμο ως καθρέφτης του ατόμου. Η Γαλλική Διακήρυξη είχε

τεράστιο αντίκτυπο. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1948 ακολούθησε πιστά τη Γαλλική Διακήρυξη τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενό της. Σύμφωνα με ένα σύγχρονο σχολιαστή «οι συντάκτες της διακήρυξης του ΟΗΕ του 1948 ακολούθησαν το πρότυπο της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, αντικαθιστώντας σε όλα τα σημεία τη φράση «δικαιώματα του ανθρώπου» με την πιο ασαφή φράση «ανθρώπινα δικαιώματα»⁴³. Οι κλασικές διακηρύξεις διαβεβαιώνουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα ανήκουν στον άνθρωπο. Ο Lyotard επισήμανε πως «η ανθρωπότητα έπρεπε να είχε υπογράψει το προοίμιο της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων». Μέσω της γαλλικής εθνοσυνέλευσης έγινε η διακήρυξη του δικαιώματος του ανθρώπου κι έτσι έγινε εισαγωγή του ανθρώπου στη διεθνή σκηνή. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως τονίζει ο Κώστας Δουζίνας, προσβλέπουν στο μέλλον και είναι αόριστα. Καθίστανται ενεργά όταν η πράξη της εξαγγελίας επιφέρει τα αποτελέσματά της σε διάφορες ρυθμίσεις, οι οποίες, νομιμοποιούμενες από τη διακήρυξη, θέτουν σε εφαρμογή τις συγκεκριμένες προβλέψεις της. «Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πολιτική με άλλα μέσα». Ο άνθρωπος ως αφηρημένη έννοια ή η ανθρώπινη φύση είναι οντολογικός φορέας των δικαιωμάτων εν γένη, και συνεπάγονται ειδικά αιτήματα για ελευθερία έκφρασης, ακεραιότητα του προσώπου κ.ο.κ.

Τη νομική ουσία της νεωτερικότητας αποτέλεσε η χειραφέτηση του ατόμου από οτιδήποτε κυρίως θρησκευτικό κι οδήγησε στην προστασία των δικαιωμάτων του απέναντι στην κρατική εξουσία. Μέσω του δικαίου αυτή η αφηρημένη φύση παίρνει μορφή. Στο κείμενο της γαλλικής δήλωσης, όπως και στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γίνεται αναφορά: «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι ως προς τα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια». Λέγεται πως η σωστή διατύπωση είναι ότι «όλοι οι άνθρωποι πρέπει να γίνουν ίσοι ως προς τα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια».

Οι μέρες που ακολούθησαν την επανάσταση αποτέλεσαν τις σκοτεινότερες για τις γυναίκες στην ιστορία. Τον Οκτώβριο του 1793 ο Fabre d'Eglantine, αντιπρόσωπος στην εθνοσυνέλευση, κατήγγειλε δημόσια τις γυναίκες που διεκδικούσαν πολιτικά δικαιώματα. Ο Portalis, κύριος εμπνευστής του Ναπολεόντειου κώδικα, εξήρε τη «λεπτή και γλυκύτατη αβρότητα των γυναικών». Το 1912 ο Maurice Hauriou

⁴³ (Δουζίνας σ.132)

υποστήριζε ότι «η γυναίκα δεν είναι ένας άκυρος, αλλά ένας ανυπόστατος πολίτης», όπως θα μπορούσε να νοηθεί σήμερα ένας αιμομικτικός γάμος. Οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα ψήφου στη Γαλλία μέχρι το 1944. Τα δικαιώματα των γυναικών στην εκπαίδευση και την εργασία δεν αναγνωρίζονταν για μεγάλο μέρος του 20ου αιώνα και σήμερα ακόμη οι γυναίκες δεν έχουν αναγορευτεί πλήρως ισότιμα μέλη της ανθρωπότητας ή ισότιμες του ανθρώπου της επανάστασης. Το πρότυπο αποτελούσε ο λευκός άνδρας. Η δουλεία καταργήθηκε στη μητροπολιτική Γαλλία το 1792. Η ισότητα των φύλων και των φυλών ήταν άγνωστη στη γαλλική διακήρυξη. [Τα δικαιώματα δεν είναι οικουμενικά ή απόλυτα και δεν ανήκουν σε αφηρημένους ανθρώπους, αλλά σε συγκεκριμένα άτομα μέσα σε συγκεκριμένες κοινωνίες που υφίστανται «άπειρες μεταβολές» των συνθηκών, της παράδοσης και των νόμιμων δικαιωμάτων τους]⁴⁴. Για τους Burke και Marx, το υποκείμενο των δικαιωμάτων, δεν υπάρχει. Είναι είτε πολύ αφηρημένο για να είναι πραγματικό είτε πολύ συγκεκριμένο για να είναι οικουμενικό.

Η επανάσταση μετατόπισε την έμφαση από την ελευθερία στο δίκαιο κι από τη φύση στην τάξη. Ελευθερία πειθαρχημένη στο δίκαιο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα διακηρύχθηκαν αναπαλλοτρίωτα επειδή ήταν ανεξάρτητα από κυβερνήσεις, από εποχικούς και τοπικούς παράγοντες και εξέφραζαν υπο νομική μορφή τα αιώνια δικαιώματα του ανθρώπου. Εφόσον η νομοθετική εξουσία προέρχεται από τον κυρίαρχο λαό, δε χρειάζεται καμία ειδική νομοθεσία. Το διεθνές δίκαιο προϋποθέτει ένα υποκείμενο όμοιο σε όλα τα επιμέρους με εκείνο των διακηρύξεων. Αν οι διακηρύξεις εισήγαγαν την εποχή του ατόμου, εγκαινίασαν και την εποχή του κράτους που είναι το είδωλο του ατόμου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και η εθνική κυριαρχία, οι δύο αντιθετικές αρχές του διεθνούς δικαίου, γεννήθηκαν μαζί και η αντίφασή τους είναι περισσότερο φαινομενική παρα πραγματική. Ο Tocqueville ανέφερε πως η επανάσταση «έμοιαζε να ενδιαφέρεται περισσότερο για την αναγέννηση του ανθρώπινου είδους παρά για την αναμόρφωση της Γαλλίας»⁴⁵. Η διάκριση μεταξύ του ανθρώπου και του πολίτη είναι βασικό χαρακτηριστικό του νεωτερικού δικαίου και εμφανίζεται στη μεταχείριση των ξένων ως κατώτερων ανθρώπων όπως και στην αναγωγή του εθνικού δικαίου ως μοναδικό εγγυητή των δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα του πολίτη ορίζονται από το κράτος και την κοινή

⁴⁴ (Δουζίνας σ.148)

⁴⁵ (Δουζίνας σ.153)

βούληση. Ο αλλοδαπός είναι το κενό διάστημα μεταξύ ανθρώπου και πολίτη⁴⁶. «Αν το νεωτερικό δημόσιο δίκαιο είναι η νομιμοποίηση της πολιτικής, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι η νομιμοποίηση της επιθυμίας και τα κύρια συστατικά στοιχεία τους αντικατοπτρίζουν πιστά τα χαρακτηριστικά του Λεβιάθαν». Το παράδοξο είναι πως ο άνθρωπος έχει αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα, ενώ δεν έχει άλλα δικαιώματα από αυτά που του παραχωρεί η κυρίαρχη αρχή. Έτσι διαχωρίστηκαν στα δικαιώματα της κυρίαρχης αρχής και σε εκείνα της επιθυμίας αυτοδημιουργίας.

ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Υπάρχουν προβλήματα σχετικά με τη νομοθετική λειτουργία για την ερμηνεία και εφαρμογή των δικαιωμάτων, καθώς η εθνική κυριαρχία εξακολουθεί να αποτελεί ύψιστο κριτήριο δικαίου. Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η τήρηση, γράφονται εκθέσεις σε περιοδικά για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η παρακολούθηση εκτελείται από εθελοντές και ειδικούς υπό την αιγίδα της επιτροπής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ. Κάποια κράτη καλούνται να υποβάλουν σε τακτά διαστήματα εκθέσεις σχετικά με τη συμμόρφωσή τους σε ορισμένες συμβατικές υποχρεώσεις τους σε επιτροπές που έχουν συσταθεί γι' αυτό το σκοπό. Η ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει σημαδευτεί από τον ιδεολογικό ανταγωνισμό κι από την έντονη αντιπαράθεση μεταξύ δυτικών φιλελεύθερων και άλλων αντιλήψεων για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η ιδεολογική χροιά της Οικουμενικής Διακήρυξης ήταν ολοφάνερα δυτική και φιλελεύθερη. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσαν το κύριο «ιδεολογικό όπλο». Τέθηκε, φυσικά, το ζήτημα της ανωτερότητας των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων σε σχέση με τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Το σχέδιο για μια περιεκτική και συμπεριληπτική Χάρτα Δικαιωμάτων απορρίφθηκε και το 1966 δεκαοκτώ χρόνια αργότερα από τη σύνταξή τους, εφαρμόστηκαν δύο ξεχωριστές. Η Σύμβαση για τις Ατομικές Ελευθερίες και τα Πολιτικά Δικαιώματα ορίζει ότι τα κράτη-μέλη υποχρεούνται «να σέβονται και να διασφαλίζουν σε όλους» τα καταχωριζόμενα στη Σύμβαση δικαιώματα (άρθρο 2, ICCPR). Η Σύμβαση για τα Οικονομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα είναι πολύ πιο ευέλικτη και ασαφής: τα

⁴⁶ (Δουζίνας σ.157)

κράτη-μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση «να λάβουν μέτρα, το καθένα ξεχωριστά και με διεθνή συνδρομή και συνεργασία (...), με προοπτική να επιτύχουν την πλήρη υλοποίηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης» (άρθρο 2, ICESCR).

«Οι Αμερικανοί έχουν αναλάβει ηγετικό ρόλο στη θέσπιση κοινώς αποδεκτών αρχών και χρησιμοποιούν συνεχώς τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να ασκήσουν κριτική σε βάρος άλλων χωρών, χρειάστηκε να περάσουν είκοσι έξι ολόκληρα χρόνια για να επικυρώσουν τη Σύμβαση για τις Ατομικές Ελευθερίες και τα Πολιτικά δικαιώματα, σαράντα χρόνια για τη Σύμβαση περί Γενοκτονίας και είκοσι οκτώ για τη Συνθήκη κατά των φυλετικών διακρίσεων. Το State Department δημοσιεύει κάθε χρόνο ογκώδεις εκθέσεις για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διάφορες χώρες. Το Κογκρέσο όμως δεν έχει επικυρώσει τη Σύμβαση για τα Οικονομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα ούτε το Σύμφωνο που απαγορεύει τις διακηρύξεις κατά των γυναικών, ενώ οι ΗΠΑ είναι η μόνη χώρα, μαζί με τη Σομαλία, που δεν έχει επικυρώσει τη Σύμβαση για τα δικαιώματα των παιδιών»⁴⁷. Έτσι, οι ΗΠΑ, φαίνεται να ακολουθούν τακτικές υποκρισίας, καθώς δεν υπάρχει εφαρμογή των κανόνων για την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και γίνονται κατηγορίες για παραβιάσεις τους. Οι Clinton, Blair, Schröder και Bush, παρά τις διαφορές τους, διακηρύττουν ότι είναι ενωμένοι στην επιδίωξη διεθνών σχέσεων που να συνάδουν με τις αρχές της ηθικής. Το NATO υπο αμερικανική και βρετανική καθοδήγηση, ανέλαβε στρατιωτική δράση κατά του Ιρακ και κατά των Σέρβων του Κοσόβου, ενώ ελάχιστες φωνές διαμαρτυρίας ακούστηκαν για την εξόντωση κάπου 25.000 Κούρδων από τις τουρκικές δυνάμεις. Ο Richard Rorty ανέφερε πως η άσκηση μιας ηθικής εξωτερικής πολιτικής, αν μπορούσε ποτέ να εφαρμοστεί όπως οι εθνοκαθάρσεις, θα καθάριζε τον κόσμο από την προκατάληψη και την καταπίεση. Η κριτική της υποκρισίας είναι κατα συνέπεια έγκυρη μόνο όταν οι κυβερνήσεις ισχυρίζονται ότι οι εξωτερικές υποθέσεις είναι δυνατόν να διέπονται από την ηθική ή τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα μεγαλύτερα εγκλήματα από και ενάντια στην ανθρωπότητα έχουν διαπραχθεί στο όνομα της θρησκείας, του έθνους, της ιδεολογίας και του δημόσιου συμφέροντος και «δεν υπάρχουν πειστικές ενδείξεις ότι υπάρχει πιθανότητα να σταματήσει αυτό επειδή η ανθρωπότητα έχει ανακηρυχθεί ιερή και απαράβιαστη».

⁴⁷ (Δουζίνας σ.179)

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΝΟΔΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Κάθε διεκδίκηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις κοινωνικές ομάδες και τάξεις που αποκλείονταν από την ιδιότητα του πολίτη (γυναίκες, μαύροι, εργάτες ή πολιτικοί και κοινωνικοί μεταρρυθμιστές) απορρίπτονταν ως εγωιστική επίθεση κατά του κοινού και της δημοκρατικής βούλησης. Η Hannah Arendt σημείωνε ότι πριν από Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η «επίκληση στα ανθρώπινα δικαιώματα γινόταν μόνο για τους τύπους, για την υπεράσπιση των ατόμων απέναντι στην κρατική εξουσία και για την προφύλαξή τους από την κοινωνική ανασφάλεια». Οι Hegel, Marx, Comte, Durkheim, Weber και Freud αντικατέστησαν την προγενέστερη ενασχόληση με τα ατομικά δικαιώματα με τη μελέτη των κοινωνικών διεργασιών και δομών οι οποίες διαμορφώνουν την υποκειμενικότητα και επηρεάζουν τη δράση της. Επανερμηνευμένα ιδεολογικά, τα φυσικά δικαιώματα μεταβλήθηκαν από αιώνια σε ιστορικά και γεωγραφικά καθοριζόμενες επινοήσεις, από απόλυτα σε εξαρτημένα από το ειδικό πλαίσιό τους, από αναπαλλοτρίωτα σε σχετικά με τις ιδιαίτερες πολιτισμικές περιστάσεις. Τα φυσικά δικαιώματα παραμερίστηκαν, καθώς η σημασία τους εξαφανίστηκε με το τέλος των «ναπολεόντειων άθλων» και μπορούσαν να καταργούνται ή να περιορίζονται κατά βούληση προκειμένου να προωθούνται οι «κρατικοί στόχοι και η κοινωνική μηχανή».

ΠΑΡΑΔΟΞΟ: ΔΙΚΑΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τον Ιούλιο του 1998, στη Ρώμη, υιοθετήθηκε από αντιπροσώπους 120 χωρών μια σύμβαση, ιδρυτική του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ), για τη σύσταση Δικαστηρίου Εγκλημάτων Πολέμου. Ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο, ήταν ο πρώτος πόλεμος που διεξήχθη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Tony Blair ανέφερε πως «ήταν ένας δίκαιος πόλεμος, ένας πόλεμος που προωθούσε το δόγμα της επέμβασης στη βάση ηθικών αξιών». Αντίθετα, ο Robin Cook διακήρυττε ότι το NATO ήταν μια «ανθρωπιστική συμμαχία». «Ο πόλεμος αυτός μας έδωσε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στενά και να αξιολογήσουμε αυτούς του ισχυρισμούς και την πρόσφατη ηθική στροφή της δυτικής εξωτερικής πολιτικής εν

πλήρει δράση», σημείωσε ο Κώστας Δουζίνας. Η ηθικοποίηση του πολέμου γίνεται με τους ηθικολόγους να καθίστανται «θύματα εξωτερικής επίθεσης, αλλά οι σταυροφόροι, οι ιδρυτές αυτοκρατοριών, οι αποικιοκράτες και οι ναζί δεν υπολείπονταν ούτε κι αυτοί σε υψηλά ηθικά ερεθίσματα⁴⁸». Το ζήτημα του δίκαιου ή του άδικου ενός πολέμου αποτελεί το παράδοξο ότι για τα εμπόλεμα μέρη δεν υπάρχει τίποτε πιο βέβαιο από την ηθική ορθότητα του αγώνα τους, ενώ για τους παρατηρητές δεν υπάρχει τίποτα πιο βέβαιο από την ορθότητα των αλληλοσυγκρουόμενων ηθικών ισχυρισμών των αντιμαχόμενων μερών.

Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, λέγεται, πως η νέα παγκόσμια τάξη βασίζεται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ότι έχουν θεσπιστεί με παγκόσμια ηθικά κριτήρια, ότι έχουν γίνει αποδεκτά από τη διεθνή κοινότητα κι ότι έχουν ιδρυθεί νομικά και ηθικά δικαστήρια και ηθικά διευθυντήρια για να κρίνουν τελεσίδικα τις αλληλοσυγκρουόμενες ηθικές διεκδικήσεις. Εντοπίζεται μια δόση «καχυποψίας σχετικά με την ηθική ακεραιότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο συμπεριλαμβάνει μεταξύ των μελών του ένα κράτος που λίγα χρόνια πριν δολοφόνησε τους ίδιους του φοιτητές του όταν διαδήλωναν (Κίνα-1989)» και παρατηρήθηκαν γενικότερα αυθαίρετες επιθέσεις. Η αντιμετώπιση των διαφορών μεταψυχροπολεμικά εντοπίζεται στην προθυμία των δυτικών δυνάμεων να χρησιμοποιούν τη βία για φαινομενικά ηθικούς σκοπούς. Είναι σημαντικό για ένα κράτος οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εφαρμογή των οικουμενικών δικαιωμάτων να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται σε τοπικό επίπεδο. «Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών μπορεί κι έχει όντως εξουσιοδοτήσει τη χρήση βίας για να αποτρέψει ή να σταματήσει απειλές κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, με άλλα λόγια για να αποτρέψει κάποιο σοβαρό κίνδυνο κατά των συμφερόντων των δυνάμεων επέμβασης».⁴⁹ Ένας δίκαιος πόλεμος κατά τον Κώστα Δουζίνα στο βιβλίο του «Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» απαντά στο γεγονός ότι «στη λήψη αποφάσεων πρέπει να συμμετέχουν ενεργά αντιπρόσωποι των θυμάτων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων που αναπτύσσουν δραστηριότητα στην περιοχή της επέμβασης. Οι σκοποί και οι μέθοδοι της επιχείρησης πρέπει να τηρούν αποστάσεις από τα παιχνίδια εξουσίας προέδρων, πρωθυπουργών και στρατηγών και να επικεντρώνονται στην προστασία των ατόμων. Οι στρατιωτικοί πρέπει να βρίσκονται σε επαφή με τοπικές δημοκρατικές

⁴⁸ (Δουζίνας σ.186)

⁴⁹ (Δουζίνας σ.198)

οργανώσεις και με τους παρατηρητές να αποσκοπούν στο να τους βοηθήσουν να προστατεύσουν τον άμαχο πληθυσμό και να ανατρέψουν το φονικό καθεστώς(...). Οι δυνάμεις επέμβασης μπορούν μόνο να βοηθήσουν τον τοπικό πληθυσμό να επαναδιεκδικήσει τα δικαιώματά του απέναντι στην κυβέρνηση του. Τέλος, σαφείς κατευθυντήριες γραμμές πρέπει να ρυθμίζουν τη διεξαγωγή του πολέμου και να ελαχιστοποιούν τις απώλειες όλων των πλευρών. Ένας τέτοιος πόλεμος αποσκοπεί στη «διάσωση των θυμάτων και στη αποτροπή της έκθεσης σε κίνδυνο περισσότερων ανθρώπων κι όχι στην εμπλοκή σε πόλεμο με άλλη κυβέρνηση». Ο «ανθρωπιστικός πόλεμος» αποτελεί τρανταχτή αντίφαση. Ο πόλεμος μαζί με τις συνέπειές του δεν αποτελούν και δεν πρόκειται ποτέ να αποτελέσουν μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ηθικής.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΟΛΙΓΑΡΧΙΑ

Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι από τους αντιπάλους συνάγει κάθε ολιγαρχία, θεωρώντας την αντίπαλη δημοκρατία ως εύκρατη των ολιγαρχιών. Αυτό αποτελεί την εγγύτητα προς τη λεγόμενη πολιτεία στην οποία βλέπει τις τιμές διαιρεμένες, αυτές που είναι λιγότερες από τις λιγότερες, εκείνες που είναι λιγότερες των απαραίτητων αρχών, λιγότερες από εκείνες των πιο σημαντικών. Το τίμημα αυτού που έχει τεθεί μοιράζονται αυτοί του κράτους. Λαμβάνουν από τον καλύτερο δήμο τους απλούς. κατασκευάζουν με τον ίδιο τρόπο την υπάρχουσα ολιγαρχία παριστάνοντας τη μικρή. Με την τελευταία δημοκρατία, τη δυναστεία και την τυραννία των ολιγαρχικών, όσο χειρίζεται, έτσι βλέπει μια πλειοψηφία φυλακή. Η δημοκρατία σώζεται από τον πολυανθρωπισμό (γιατί αυτό είναι αντίθετο με τη δημοκρατία κατά αξία) δεν ολιγωρούν γιατί αντιθέτως σώζονται από την τάξη⁵⁰.

Είναι σημαντικό να πραγματευτούμε εκτενέστερα το ζήτημα, το οποίο θα συμβάλλει στην κατανόηση της ουσίας των δύο πολιτευμάτων. Η τυραννία, είναι μια απολυταρχική μοναρχία που κυβερνά την πολιτική κοινότητα. Ολιγαρχία είναι το πολίτευμα στο οποίο κυβερνούν οι πλούσιοι, ενώ στη δημοκρατία κυβερνούν οι φτωχοί. Βέβαια, είναι εύλογο, να τεθούν ερωτήματα σύμφωνα με τον ορισμό των παραπάνω πολιτευμάτων. Στη δημοκρατία κυβερνά το πλήθος. Αν όμως οι φτωχοί

⁵⁰ (Αριστοτέλης)

είναι λιγότεροι από τους πλούσιους και καταφέρουν να καταλάβουν την εξουσία, τότε υφίσταται ολιγαρχία, διότι οι λίγοι καταδυναστεύουν τους πολλούς. Παρόλα αυτά, αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι οι πλούσιοι αποτελούν μειονότητα, ενώ οι φτωχοί είναι περισσότεροι. Οι παραπάνω ορισμοί δεν είναι αληθείς, όμως πρακτικά εφαρμόζονται. (Αριστοτέλης, Πολιτικά [1279b11–1280a6/279a22–1281a10], μτφρ. Π. Λεκατσάς)

Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθούν τα όρια της δημοκρατίας και της ολιγαρχίας και σε τι συνίσταται η ολιγαρχική και δημοκρατική δικαιοσύνη, αφού κι η μια κι η άλλη έχουν δικές τους απόψεις πάνω στο δίκαιο. Δεν εκφράζουν, όμως, ολόκληρη τη δικαιοσύνη στην απόλυτη έννοιά της. Έχουν τη γνώμη ότι δικαιοσύνη σημαίνει ισότητα, όχι όμως για όλους, αλλά μόνο για τους ίσους μεταξύ τους. Κι η ανισότητα επίσης αποτελεί δικαιοσύνη και εφαρμόζεται όχι σε όλους, αλλά σε άτομα άνισα μεταξύ τους. Παραλείπουν να πουν, όμως, «σε ποιους αφορά η δικαιοσύνη» κι έτσι δεν υπάρχουν σωστά αποτελέσματα-αποφάσεις. Αιτία γι' αυτό είναι ότι οι διάδικοι είναι συγχρόνως και κριτές. Και όλοι σχεδόν οι άνθρωποι είναι οι χειρότεροι κριτές των υποθέσεων που αφορούν τον εαυτό τους. Επομένως, από τη στιγμή που η έννοια της δικαιοσύνης είναι σχετική με τα πρόσωπα και η απονομή της με την ίδια αναλογία στα πράγματα και στα πρόσωπα, όπως έχει αναφερθεί και στα «Ηθικά Νικομάχεια» του Αριστοτέλη, «παραδέχονται την ισότητα των πραγμάτων, αλλά διαφωνούν για τα πρόσωπα που πρόκειται να δικάσουν, και κυρίως γι' αυτό που είπαμε πριν από λίγο, ότι δηλαδή είναι οι χειρότεροι κριτές για τον εαυτό τους, κι ακόμη ενώ, κι ο ένας κι ο άλλος εξετάζουν μέχρι ενός σημείου τι είναι δίκαιο, νομίζουν πως μιλούν για τη δικαιοσύνη με την πλήρη σημασία της. Αν δηλαδή είναι άνισοι σε κάτι, π.χ. στα χρήματα, νομίζουν πως είναι άνισοι σε όλα, κι αν είναι ίσοι σε άλλο, π.χ. στην ελευθερία, είναι ίσοι σε όλα». Σε αυτή τη θεωρία φαίνεται να παραλείπεται το βασικότερο, που αφορά τη δημιουργία της κοινωνίας, δηλαδή την ένωση ανθρώπων και τη δημιουργία περιουσιών ή τη συμμετοχή τους στα κοινά, που πρέπει να είναι ανάλογη με την περιουσία τους. Συνεπώς, έτσι φαίνεται ισχυρό το επιχείρημα των ολιγαρχικών, ότι δηλαδή δεν είναι δίκαιο, να έχει ίσα δικαιώματα «εκείνος που συνεισέφερε εκατό μνας, μ' εκείνον που συνεισέφερε μονάχα μια, ούτε εκείνος που σπατάλησε τα υπόλοιπα χρήματά του, να έχει ίσα δικαιώματα πάνω στο αρχικό κεφάλαιο και στους τόκους». Η πολιτική κοινωνία συγκροτήθηκε όχι μόνο και μόνο για να ζει απλώς ο πολίτης αλλά για να ζει με άνεση. «Αλλιώς θα μπορούσε να υπάρξει μια πόλη δούλων και ζώων, αλλά δεν υπάρχει επειδή δε μπορούν να ζουν

ευτυχισμένα, ούτε όπως τους αρέσει. Ούτε μπορούν να σχηματίσουν συμμαχία για να μη μπορεί να τους αδικήσει κάποιος, ούτε για να διευκολυνθούν οι συναλλαγές κι οι αμοιβαίες σχέσεις τους».

Η αρετή και η κακία της πολιτείας, απασχολεί την προσοχή όλων εκείνων που φροντίζουν για την καλή νομοθεσία. Διαφορετικά η κοινότητα υποβιβάζεται σε μια συμμαχία που όσοι μετέχουν σ' αυτή ζουν ο ένας μακριά από τον άλλον. Κι ο νόμος καταντά να είναι συμβατικός αλλά και ανίκανος να κάνει τους πολίτες ενάρετους και δίκαιους. Ο τελικός σκοπός του κράτους είναι ο καλός τρόπος ζωής των πολιτών. Η πόλη είναι μια κοινότητα που αποτελείται από οικογένειες και χωριά [1281a] όπου όλοι ζουν μια ζωή τέλεια και αυτάρκη. Κι αυτό, ίσως να σημαίνει να ζει κανείς ευτυχισμένα και ηθικά. «Σκοπός, λοιπόν, της πολιτικής κοινωνίας, δεν είναι η κοινή ζωή αλλά οι ωραίες πράξεις που εκδηλώνονται μέσα στα πλαίσιά της. Γι' αυτό ακριβώς εκείνοι που συμβάλλουν σε μεγαλύτερο βαθμό στο σχηματισμό μιας τέτοιας κοινωνίας έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους ίσους ή ανώτερους τους ως προς το βαθμό της ελευθερίας και την καταγωγή, αλλά κατώτερους ως προς την πολιτική αρετή, κι από όσους, ενώ έχουν περισσότερα πλούτη, είναι κατώτεροί τους ως προς την αρετή. Φαίνεται, επομένως, καθαρά από τα παραπάνω ότι όλοι όσοι έχουν ασχοληθεί με τα είδη των πολιτευμάτων δεν κατόρθωσαν ν' ανακαλύψουν όλη την αλήθεια, αλλά ένα μονάχα μέρος απ' αυτήν».

(Αριστοτέλης, Πολιτικά [1279a22–1281a10], μτφρ. Β. Μοσκόβης)

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (1948), αποτελεί απάντηση στα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. «Η κατοχή δικαιωμάτων Πρέπει να είναι δεδομένη λόγω της ανθρώπινης φύσης τους». Για να μπορεί το άτομο να έχει δικαιώματα πρέπει να είναι μέλος μιας πολιτικής κοινότητας. Μόνο οι πολίτες του κράτους μπορούν να έχουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την εργασία, τη ψήφο, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τον πολιτισμό, κλπ. Η Hannah Arendt ανέφερε πως ο λόγος ύπαρξης οποιουδήποτε δικαιώματος -ατομικού, πολιτικού ή κοινωνικού- θα πρέπει να περιλαμβάνεται στο «δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα». Παρόλο που η Arendt είχε ζήσει σε διαφορετικές συνθήκες από τις σημερινές, πρέπει να

επισημανθεί, πως και σήμερα γίνονται «διακρίσεις» στα δικαιώματα. Υπάρχουν ομάδες «μειονότητας», υπάρχει ανισότητα.

Οι μεταναστευτικές ομάδες ανθρώπων που έχουν αναγκαστεί να φύγουν από την πατρίδα τους, λόγω κρίσεων, βίαιων συνθηκών ή κλιματικών αλλαγών, είναι εκείνες που βιώνουν σήμερα, εμφανέστερα, το φαινόμενο της ανισότητας και στις περιπτώσεις αυτές θίγεται το θέμα της ύπαρξης και νομιμότητας άδειας (παραμονής). Μη πλήρης πρόσβαση σε δικαιώματα έχουν και κάποιοι εργάτες, λόγω της νεοφιλελευθεροποίησης της αγοράς στους δημόσιους θεσμούς. Σημαντικός παράγοντας για αυτήν την κατάσταση, αποτελούν τα νεοφιλελεύθερα λαϊκιστικά κινήματα, τα οποία έχουν «επενδύσει» σε ξενοφοβική πολιτική⁵¹. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Arendt, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλοί άνθρωποι, έχοντας ως στόχο τη διατήρηση της ζωής τους, την επιβίωσή τους, δε διεκδικούσαν τα δικαιώματα και την πολιτειότητά τους σε καμία χώρα. Αυτοί οι άνθρωποι, ήταν είτε «μειονότητες», είτε «ανιθαγενείς», οι οποίοι δεν ήταν πολίτες, καμίας χώρας⁵². «Τα ανθρώπινα δικαιώματα, θεωρούνται μέχρι και σήμερα σύμφυτα με την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυσικών χαρακτηριστικών, εθνικότητας, γλώσσας, κλπ». Η φράση αυτή, επιβεβαιώνεται από τις τρεις διακηρύξεις περί αναπαλλοτρίωσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων: τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776), τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789) και την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948). Εσφαλμένη είναι η ταύτιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου με τα δικαιώματα του πολίτη. Η διαφορά αυτή γίνεται κατανοητή περισσότερο στις «μειονότητες», διότι βιώνουν τη μη ανάληψη των δικαιωμάτων της εργασίας, της εκπαίδευσης, της περίθαλψης, τα οποία αποτελούν ανθρώπινα δικαιώματα.

Η Arendt συντάσσει στη φράση της «το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα», το γεγονός ότι το δικαίωμα να είναι κανείς πολίτης, όχι άνθρωπος, καθιστά όλα τα δικαιώματα εφικτά. Με το πρώτο «δικαίωμα» στη φράση της εννοείται το ηθικό δικαίωμα το οποίο έχουν όλα τα άτομα, ενώ με το «δικαιώματα» εννοούνται τα νομικά δικαιώματα, τα οποία έχουν μόνο οι πολίτες. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με την Benhabib, η Arendt «δεν αναφέρει τα θεμέλια κανόνων του ανήκειν σε μια κοινότητα, που καθιστά το άτομο ως ελεύθερο, ορθολογικό δρων»⁵³. Κατά την Benhabib, η

⁵¹ (DeGooyer σσ.11-14)

⁵² (DeGooyer σσ.16-19)

⁵³ (DeGooyer σ.22)

φράση της Arendt «σημαίνει την αναγνώριση του οικουμενικού status της προσωπικότητας [personhood] κάθε ανθρώπου ανεξαιρέτως, ανεξάρτητα από την εθνική του ταυτότητα»⁵⁴. Η Benhabib εδώ προσπαθεί να δώσει ένα σημείο στο οποίο θα πρέπει να δοθεί προσοχή, για την επανένταξη των ατόμων από το περιθώριο και αποσκοπεί στην εύρεση νομικών και πολιτικών τρόπων αποφυγής των κοινωνικών διακρίσεων.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ-ΠΟΛΙΤΗ

Με το τέλος του Α Παγκοσμίου πολέμου προκλήθηκαν πολλές ανακατατάξεις κι ο άνθρωπος ήταν σχεδόν αδύνατο να μετατραπεί σε άνθρωπο με δικαιώματα. Θεμέλιο των νέων κρατών αποτέλεσαν οι συνθήκες ειρήνης σύμφωνα με το πρότυπο του εθνικού κράτους, με το 30% να αποτελούν μειονότητες που προστατεύονται από τις συνθήκες περί μειονοτήτων. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία και οι νόμοι της Νυρεμβέργης, μερικά χρόνια αργότερα, διαίρεσε τους Γερμανούς σε «ανθρώπους» και «υπανθρώπους», σε πλήρεις πολίτες και σε πολίτες χωρίς δικαιώματα. Τα δικαιώματα δεν αποδίδονται στους ανθρώπους με τη γέννησή τους, από τη φύση, διότι ο πολίτης γεννά τον άνθρωπο, που σημαίνει ότι προκειμένου να έχει το άτομο δικαιώματα, είναι απαραίτητο να γίνει μέλος ενός εθνικού κράτους, και με τον τρόπο αυτό επέρχεται η ισότητα κι η ελευθερία. Η έλευση των προσφύγων, μαζί με την περιφρόνηση του φασισμού και η μεταχείριση των ανθρώπων σαν κάτι το άχρηστο, το μη αναγκαίο μαρτύρησαν την κρίση και την αντινομία των εθνικών κρατών. Η φιγούρα του πρόσφυγα χωρίς δικαιώματα γίνεται τραγική. Ακόμα και τα επίσημα κείμενα των Διακηρύξεων αποδεικνύουν το αντίθετο από αυτό που φαίνεται να υπόσχονται. «Το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα» της Hannah Arendt, σημαίνει το δικαίωμα για μια θέση στον κόσμο, να ανήκουμε σε μια οργανωμένη κοινότητα και να κρινόμαστε για τις πράξεις μας, κι όχι για αυτό που είμαστε ή αυτό που επιλέγουμε να είμαστε από την καταγωγή, την πίστη έως τη σεξουαλική μας ταυτότητα ή επιθυμία και την εμφάνισή μας. Τα δικαιώματα και οι επαναστάσεις που τα θεμελίωσαν δεν διαθέτουν εξαρχής νομιμοποίηση και νομιμότητα, ερμηνεύονται ως «επινοήσεις»⁵⁵.

⁵⁴ (DeGooyer σ.30)

⁵⁵ (Βάκη σ.144)

Στο νομικό θετικισμό η έννοια του δικαιώματος χάνει το νόημα του, καθιστώντας τους ανθρώπους να διαθέτουν μόνο ψυχολογικά και βιολογικά χαρακτηριστικά. Η Arendt με την κριτική της συγχέει πολιτική πολιτιστική ενσωμάτωση άρα και το κράτος με το έθνος. Ειδικότερα, σχολιάζει για τον εθνικισμό ότι «το έθνος είναι ένα αιώνιο οργανικό σώμα, το προϊόν της αναπόφευκτης ανάπτυξης εγγενών ποιοτήτων. Ερμηνεύει τους λαούς όχι με όρους πολιτικών οργανώσεων αλλά βιολογικών υπεράνθρωπων προσωπικοτήτων»⁵⁶.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑ ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΞΕΚΙΝΑ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ

Τα δικαιώματα υπάρχουν μόνο σε σχέση με άλλα δικαιώματα, οι διεκδικήσεις δικαιωμάτων συνεπάγονται την αναγνώριση των άλλων και των δικαιωμάτων τους και διακοινωνικών δικτύων αμοιβαίας αναγνώρισης και διευθέτησης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν την ικανότητα να δημιουργούν καινούργιους κόσμους προωθώντας και επεκτείνοντας τα όρια της κοινωνίας, της ταυτότητας και του δικαίου. Τα μετανεωτερικά ανθρώπινα δικαιώματα ορίζουν τη ρευστή σχέση ανάμεσα στα μπλοκ εξουσίας και τις αμφισβητούμενες ταυτότητες ατόμων και ομάδων και υπάρχουν ακόμα κι όταν δεν έχουν θεσμοθετηθεί. Όλοι οι άνθρωποι που έχουν υποστεί διακρίσεις λόγω των φυσικών χαρακτηριστικών τους ή των προτιμήσεών τους, ενεργούν στο πλαίσιο της παράδοσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη κι αν τέτοια νομικά δικαιώματα δεν υπάρχουν προς το παρόν ή δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτά. Η ισχύς και ο επαναστατικός χαρακτήρας τους είναι δυνατόν να συσχετιστούν με μια «μεταφυσική ή λυτρωτική παρόρμηση», η οποία τελούσε σε λανθάνουσα κατάσταση αλλά στη μετανεωτερικότητα έχει αποκτήσει καινούργια σημασία. Η ατομική συνείδηση έχει γίνει η αφετηρία της γνώσης στη νεωτερικότητα και αυτό που διαφέρει είναι η διεύρυνση των όρων για την κατανόηση και τη γνώση της ύπαρξης των άλλων, καθώς μοιραζόμαστε τον κόσμο με τους άλλους. Το δίκαιο της νεωτερικότητας που βασίζεται στο δικαίωμα του εγώ και στην κυριαρχία του υποκειμένου, είναι κάπως «ανήθικο», μιας και προσπαθεί να αφομοιώσει και να αποκλείσει τον άλλο. Αν το προσωπικό δικαίωμα έχει νόημα μόνο σε σχέση με τον άλλον, του οποίου η πράξη ή το δικαίωμα αποτελούν προϋπόθεση για την

⁵⁶ (Βάκη σ.146)

αναγνώριση ή την άσκηση του δικού μου δικαιώματος, το δικαίωμα του άλλου προηγείται ήδη και πάντα του δικού μου. Πριν από το δικαίωμά μου και πριν από την ταυτότητά μου, όπως οργανώνεται από τα δικαιώματα, έρχεται η υποχρέωσή μου στο σεβασμό στην υπαρξιακή ακεραιότητα του άλλου. Σημαντική κρίνεται η αναγνώριση της μοναδικότητας του άλλου προσώπου και το ηθικό προσωπικό χρέος για τη διαφύλαξή της. Η αδικία δεν εξαλείφθηκε ποτέ από τη λειτουργία του κρατικού δικαίου κι από τη νομική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ηθικά, λοιπόν, τα δικαιώματα μπορούν να νοηθούν ως «οικουμενικοί συνοδοί» της ανθρώπινης φύσης τόσο σε δημοκρατικά όσο και σε ολοκληρωτικά καθεστώτα, τόσο σε πρωτοκοσμικά, όσο σε επαναστατικά δευτεροκοσμικά και σε τριτοκοσμικά κράτη.

«Η ηθική δεν είναι συνώνυμο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δεν απορρέει από αυτά. Η ηθική ευθύνη προηγείται των δικαιωμάτων, τους δίνει την ισχύ και τη νομιμότητά τους και γίνεται ο κριτής της δράσης της δικής τους και του κράτους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι το όργανο της ηθικής. Σύμφωνα με αυτή τη φαινομενολογία, ένα κράτος ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ένα κράτος που έχει δεσμευτεί ηθικά κι έχει αποδεχτεί όρια και περιορισμούς στην πολιτική του δραστηριότητα λόγω της ηθικής του μέριμνας. Ενώ αυτό δεν επαρκεί για την κατασκευή μιας γενικής ηθικής θεωρίας των δικαιωμάτων, βοηθάει ωστόσο στο να δοθεί μια μερική εξήγηση για το πρόσφατο ηθικό ενδιαφέρον για τον απόμακρο άλλο, το οποίο εκδηλώνεται με αυθόρμητες κινητοποιήσεις και πολιτική πίεση που στοχεύουν στην αποτροπή και την κατάπαυση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε βάρος ανθρώπων που βρίσκονται πολύ μακριά»⁵⁷. Οι αντιδράσεις των ανθρώπων έδειξαν ότι η δυστυχία αγνώστων θυμάτων έχει αρχίσει να ενεργοποιεί το αίσθημα της ηθικής εγγύτητας, το οποίο συντέλεσε στη συνειδητοποίηση του κόσμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Συνειδητοποίηση για όλους αυτούς που δυστυχούν. Η ηθική ευθύνη παραμένει η βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μεταφράζεται σε πολιτική και δίκαιο. Σε κοινότητες ανταγωνισμού τα δικαιώματα είναι απαραίτητα για την οργάνωση μιας συγκρουσιακής οικονομίας βασισμένης στην ανάγκη στην επιθυμία, κάνουν την προσωπικότητα να εξαρτάται από την απουσία του άλλου. Η διεκδίκηση των δικαιωμάτων εκφράζει την ανθρώπινη ικανότητα για υπέρβαση των ορίων του περιβάλλοντος φυσικού ή κοινωνικού τα οποία τίθενται στην άσκηση των συμφερόντων και των δικαιωμάτων. Τα ανθρώπινα

⁵⁷ (Δουζίνας σ.496)

είναι ένας παράδοξος διπλός λόγος που αναγνωρίζει δύο είδη διυποκειμενικότητας και κοινότητας. «Τα ανθρώπινα δικαιώματα εισάγουν στον πυρήνα του υποκειμένου ένα στοιχείο αβεβαιότητας και δεν επιτρέπουν την οριστική ολοκλήρωση του προγράμματος της εξυποκειμενίκευσης»⁵⁸. Η διακήρυξη των δικαιωμάτων συμβολίζει την ελευθερία και το αθεμελίωτο της νεωτερικότητας, αλλά η δράση του νόμου στην καθιέρωση και την εμπέδωσή τους τα μετατρέπει και πάλι σε λόγο ως τάξη του πρακτικού συλλογισμού, της επιχειρηματολογίας και της αιτιολόγησης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα συμμετέχουν στο συγχρονισμό του δικαίου και συμμερίζονται το αίτημα για υπαγωγή της κοινωνίας σε μια μοναδική και κυρίαρχη λογική η οποία παραβιάζει αναγκαστικά το αίτημα της δικαιοσύνης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα απεικονίζουν το αρνητικό και το απροσδιόριστο στοιχείο στο πρόσωπο και το κράτος και την εγγύτητα του εγώ και του άλλου επί των οποίων εγείρεται το οικουμενικό και το αφηρημένο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Καταληκτικά, έχει καταστεί σαφές το γεγονός ότι ως ανθρώπινα όντα, έχουμε το «δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα», κατα βάση δικαιούμαστε τα θεμελιώδη, όπως η ελευθερία, η εκπαίδευση κλπ. Όμως με την ιδιότητα του πολίτη προστίθενται δικαιώματα, όπως, για παράδειγμα, αυτό της ψήφου. Στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού ο άνθρωπος από πολιτικό ον μετατρέπεται σε καταναλωτικό, και με τον τρόπο αυτό καταλήγει να είναι έρμαιο της αγοράς και υπάρχει λόγω και μέσω αυτής. Με τη δημοκρατία τα άτομα έχουν αμεσότερο και ενεργότερο ρόλο στην πολιτική. Η δημοκρατία πηγάζει, ασκείται και υπηρετεί το λαό. Οι ακρογωνιαίοι λίθοι της, περιλαμβάνουν την ελευθερία του συνέρχεσθαι και του λόγου, την κοινωνική ισότητα, τη συμμετοχή στα κοινά και το δικαίωμα στη ζωή. Θεσπίστηκε από τον Κλεισθένη στην Αθήνα το 508π.Χ. και οι άνθρωποι συνασπίστηκαν-συγκεντρώθηκαν και δημιούργησαν τις πόλεις έχοντας ως στόχο το εὖ ζῆν. Η τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και με τον αγώνα για διατήρησή τους από όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως, θα συμβάλλει στην καταπολέμηση της μάστιγας των κοινωνικών διακρίσεων.

⁵⁸ (Δουζίνας σ.513)

Προεπαναστατικοί φιλόσοφοι υποστήριξαν πως τα δικαιώματα ανήκουν στον αφηρημένο άνθρωπο επειδή «απορρέουν από τη φύση του ανθρώπου, ο οποίος ορίζεται ως ένα ευαίσθητο ον (...) ικανό να διαλογίζεται και να έχει ηθικές ιδέες». Όταν, όμως, προστέθηκαν το φύλο, το χρώμα και η εθνότητα, αυτή η αφηρημένη ανθρώπινη φύση μετατράπηκε στη πολύ συγκεκριμένη μορφή του κατόχου περιουσίας λευκού άντρα. Ένας σύγχρονος σχολιαστής επισήμανε πως δεν είναι δυνατός ο σχεδιασμός μιας διακήρυξης των δικαιωμάτων των γυναικών, επειδή αν γίνει θα καταλήξουμε στην καταστροφή της έννοιας του να είσαι άνθρωπος. «Ο κυρίαρχος άνθρωπος και τα κυρίαρχα κράτη δεν ορίζονται με κριτήριο τη σύνδεση ή τις σχέσεις, αλλά την αυτονομία, τη λήψη αποφάσεων και την ελευθερία από την εξουσία των άλλων. Η ανασφάλεια δε νοείται ως απόλαυση και διατήρηση της ζωής, αλλά ως η δυνατότητα να είναι κανείς αδιάφορος απέναντι στους «άλλους» και αν παραστεί ανάγκη να τους βλάπτει.

Η συμβολική σημασία των δικαιωμάτων είναι ότι εγγράφουν μια μελλοντική προοπτική στο δίκαιο. Η ηθική σημασία τους συνίσταται στο αίτημα ότι κάθε πρόσωπο πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αποκλειστική ενσάρκωση της ανθρώπινης ιδιότητας και η ανάγκη του ως θέμα αρχικά προσωπικής ευθύνης κι έπειτα του δικαίου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορούν ποτέ να θριαμβεύουν. Μπορούν να πάσχουν και να καταστρέφονται προσωρινά. Η νίκη τους, όμως, και η δικαιοσύνη τους τοποθετούνται πάντα σ' ένα ανοιχτό μέλλον και σε ένα εφήμερο αλλά πιεστικό παρόν. Αποτελούν την ουτοπική αρχή, μια αρνητική αρχή η οποία θέτει το δυναμισμό της ελευθερίας στην υπηρεσία της ηθικής μας ευθύνης για τον άλλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αριστοτέλης. *Πολιτικά*. vol. Βιβλίο 6. https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=44, https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=44.
- Βάκη, Φωτεινή. *Νεοφιλελευθερισμός Δημοκρατία και Δικαιώματα*. Αθήνα, Ευρασία, 2021.
- Ηρακλείδης, Αλέξης. *Διεθνείς σχέσεις θεωρητικές προσεγγίσεις στα σύγχρονα διεθνή προβλήματα*. Ι. Σιδέρης, 2019.
- Δουζίνας, Κώστας. *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων Κριτική και νομική σκέψη στη νέα χιλιετία*. Αθήνα, Παπαζήση, 2006.
- Κολιόπουλος, Ιωάννης. *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945*. Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1987.
- Brown, Wendy. *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. Brooklyn, NY:zone books, 2013,
<https://erikafontanez.files.wordpress.com/2019/10/w.-brown-undoing-the-demos.pdf>.
- DeGooyer, Stephanie. *Το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα*. Αθήνα, εκδόσεις του εικοστού πρώτου, 2019.
- Harvey, David. *Νεοφιλελευθερισμός Ιστορία και παρόν*. Αθηνά, Καστανιώτη, 2007.